

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra soukromého práva a civilního procesu

Diplomová práce

Náhrada škody pozůstalým

Zpracovala: Lucie Kulhavá

Vedoucí diplomové práce: Dr. Milan Hradec

Plzeň, 2012

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Náhrada škody pozůstalým“ zpracovala samostatně. Veškeré prameny a zdroje informací, z nichž jsem čerpala, byly řádně ocitovány v poznámkách pod čarou a uvedeny v seznamu použité literatury.

V Plzni, dne 30. března 2012

.....

Lucie Kulhavá

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda vyjádřila poděkování svému vedoucímu diplomové práce Dr. Milanu Hradci za vstřícnou pomoc a čas, který mi věnoval a přínosné rady a podněty, které mi pomohly ke zpracování diplomové práce.

OBSAH

1.	ÚVOD.....	5
2.	POJEM ŠKODA A ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU.....	8
2.1.	Obecné vymezení pojmu škoda v právním řádu.....	8
2.2.	Odpovědnost za škodu v právním řádu.....	9
2.2.1.	Pojem odpovědnost.....	9
2.2.2.	Prevence škod.....	10
2.2.3.	Odpovědnost za škodu.....	12
2.3.	Předpoklady vzniku obecné odpovědnosti za škodu.....	13
2.3.1.	Protiprávní úkon.....	13
2.3.1.1.	Okolnosti vylučující protiprávnost.....	15
2.3.2.	Škoda.....	17
2.3.2.1.	Majetková škoda.....	17
2.3.2.1.1.	Skutečná škoda.....	17
2.3.2.1.2.	Ušlý zisk.....	18
2.3.2.2.	Nemajetková škoda - újma na zdraví a životě.....	18
2.3.3.	Příčinná souvislost.....	19
2.3.4.	Zavinění.....	22
2.3.4.1.	Úmysl.....	23
2.3.4.2.	Nedbalost.....	23
2.4.	Druhy odpovědnosti za škodu.....	Chyba! Záložka není definována. 4
2.4.1.	Odpovědnost subjektivní a objektivní.....	Chyba! Záložka není definována.
2.4.2.	Odpovědnost za škodu v občanském a pracovním právu.....	26
2.4.3.	Zvláštní případy odpovědnosti za škodu v občanském právu.....	27
3.	JEDNOTLIVÉ NÁROKY POZŮSTALÝCH OSOB V OBČANSKÉM PRÁVU.....	28
3.1.	Náhrada nákladů na výživu pozůstalých.....	29

3.2.	Účelné náklady spojené s léčením.....	32
3.3.	Přiměřené náklady spojené s pohřbem.....	33
3.4.	Jednorázové odškodnění.....	36
3.5.	Náhrada nemajetkové újmy podle § 13 odst. 2 OZ.....	39
3.6.	Vztah jednorázového odškodnění podle § 444 odst. 3 a satisfakce podle § 13 odst. 2 OZ.....	43
3.7.	Snížení náhrady soudem.....	48
4.	PRÁVNÍ ÚPRAVA NÁHRADY ŠKODY.....	50
4.1.	Exkurz do historie a vývoj institutu náhrady škody.....	50
4.1.1.	Obecný zákoník občanský z roku 1811.....	51
4.1.2.	Občanský zákoník z roku 1950.....	52
4.1.3.	Občanský zákoník z roku 1964 do roku 1991.....	54
4.2.	Současná právní úprava.....	55
4.3.	Právní úprava náhrady škody v novém občanském zákoníku.....	56
5.	NÁROKY POZŮSTALÝCH OSOB V JINÝCH PRÁVNÍCH OBLASTECH.....	60
5.1.	Náhrada škody v oblasti pracovního a sociálního práva.....	61
5.1.1.	Zákon o úrazovém pojištění.....	61
5.1.2.	Zákoník práce.....	63
5.2.	Srovnání právní úpravy v zákoníku práce s úpravou v občanském zákoníku.....	69
5.3.	Náhrada škody v oblasti pojistného práva.....	71
5.3.1.	Zákon o pojistné smlouvě.....	71
5.3.2.	Pojištění odpovědnosti za škodu.....	73
6.	ZÁVĚR.....	77
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	79
	RESUME.....	87

1. ÚVOD

Náhrada škody pozůstalým patří mezi často diskutované téma jak laiky, tak odbornou veřejností. V posledních letech tato problematika nabývá na aktuálnosti, a to byl důvod, proč jsem si toto téma vybrala ke zpracování diplomové práce. Jedná se o téma velice citlivé, a proto je třeba zaujmout objektivní postoj a nenechat se emočně svést k subjektivnímu hodnocení, které se nabízí v souvislosti s tragickými událostmi.

Je vůbec možné ocenit ztrátu lidského života?

Smrt člověka je událostí tragickou a nenávratnou, která má dopad na široký okruh pozůstalých osob, které byly s usmrceným v poměru příbuzenském, či jiném poměru jakkoliv blízkém. Způsobená smrt má prvotně za následek psychickou újmu pozůstalých osob, ale především následně představuje dopad v ekonomické sféře ztrátou finančních prostředků. Málo kdo z pozůstalých osob bezprostředně po smrti blízkého má pomyšlení na odškodnění vzniklé újmy v důsledku škodné události, ale přesto je potřeba zabezpečit, bez zdlouhavých soudních procesů, efektivní náhradu vzniklé škody a nemajetkové újmy.

Tato práce si klade za cíl vymežit a charakterizovat jednotlivé právní nároky pozůstalých osob po osobě, jež byla usmrcena v důsledku protiprávního jednání škůdce, a na straně pozůstalých vznikla škoda, a tzv. nemateriální újma. Práce je zpracovávána pod katedrou občanského práva hmotného, na základě toho převážná část práce bude vycházet z občanskoprávní úpravy za současného srovnávání s jinými relevantními právními předpisy.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř obsáhlejších kapitol, které jsou dále členěny do podkapitol. Struktura diplomové práce by měla být v souladu se zásadami zadání pro vypracování.

V první kapitole je nezbytné vymežit relevantní pojmy, které budou provázet celou práci. Jak ze samotného názvu kapitoly vyplývá, jedná se o pojmy škoda a odpovědnost za škodu. Tyto pojmy jsou vzájemně provázány, jelikož škoda podmiňuje vznik odpovědnosti za škodu a je jedním z předpokladů vzniku.

Způsobená škoda musí být v příčinné souvislosti s protiprávním úkonem či škodnou událostí kvalifikovanou zákonem.

Splněním tří základních předpokladů: protiprávní jednání, škoda a příčinná souvislost mezi škodou a protiprávním jednáním je podmínkou vzniku odpovědnosti za způsobenou škodu. V jednotlivých podkapitolách jsou pojmy vysvětleny za pomoci doktríny a relevantní judikatury.

Druhá kapitola představuje jádro celé práce, která se věnuje jednotlivým nárokům pozůstalých osob z institutu náhrady škody z odpovědnosti za škodu upravených v občanském zákoníku. Nároky vycházejí především z úpravy odpovědnosti za škodu, ale nesmí být opomíjeno odškodnění pozůstalých osob z titulu ochrany osobnosti. Je třeba se zamyslet, do jaké míry lze ustanovení § 13 občanského zákoníku použít v souvislosti s uplatněním jednorázového odškodnění podle § 444 odst. 3 občanského zákoníku z hlediska možné kumulace nároků.

Třetí kapitola je ponechána právní úpravě náhrady škody, počínaje krátkým exkurzem do historie a vývoje tohoto institutu. Analýza právních úprav počíná Obecným zákoníkem občanským z roku 1811 (ABGB). Postupný vývoj právních úprav jednotlivých kodexů je srovnáván z hlediska předmětných nároků de lege lata vymezených v druhé kapitole. Zakončení kapitoly je věnováno komparaci připravovaného nového občanskému zákoníku se současnou úpravou.

Následující text čtvrté kapitoly pojednává o nárocích pozůstalých osob vycházejících z jiných právních oblastí, než je tomu v občanském zákoníku. Druhým významným právním předpisem, z něhož plynou jednotlivé nároky na náhradu škody, je zákoník práce, který stojí na principu speciality k občanskému zákoníku. Je zde uplatněna komparativní metoda obou právních úprav vzhledem k jednotlivě vycházejícím nárokům, kde účelem je dopátrat se odlišností a v případě střetu úprav navrhnout postup řešení kolize. Poslední podkapitola je ponechána pojistnému právu, které bezesporu souvisí s odškodňováním. Jedná se o téma tak obšírné, že nelze shrnout celou problematiku do pár stran textu, ale cílem bude pouze stručně zainteresované osoby seznámit s danou oblastí se zaměřením na pojištění odpovědnosti za škodu.

Mezi užití metody při zpracování práce patří metoda analytická, kterou jsem užila k rozboru institutu odpovědnosti za škodu, kde jsem definovala

nejdříve samotný pojem, dále předpoklady vzniku a následně jsem uvedla jednotlivé typy odpovědnosti. Další užitou metodou je metoda deskriptivní, použita pro vymezení jednotlivých nároků pozůstalých za současného použití relevantní judikatury. Metoda komparace byla užitá pro srovnání právních úprav, jak z časového hlediska, tak z hlediska vztahu mezi současně platnými úpravami.

V diplomové práci se opírám především o rozhodovací praxi soudů, kde převážná část použité judikatury je z rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu ČR. Stěžejními zdroji informací pro vypracování práce jsou odborné monografie, komentáře k zákonům a v neposlední řadě odborné články publikované v právních sbornících.

2. POJEM ŠKODA A ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU

V druhé kapitole mé diplomové práce se budu zabývat stěžejními pojmy, které se vztahují k tématu „Náhrada škody pozůstalým“. Pojmy stručně vymezím za použití odborné literatury a příslušné judikatury.

2.1. Obecné vymezení pojmu škoda v právním řádu

Pojem škoda se objevuje v celé řadě právních předpisů, ale přesné vymezení tohoto pojmu nenajdeme v žádném konkrétním zákoně v českém právním řádu. Pro její vymezení budeme vycházet z doktrinální definice a ustálené judikatury, které nám blíže vykládají zákonem nevymezený pojem.

Dle ustálené nauky je pojem škoda jeden ze základních předpokladů odpovědnosti za škodu a škoda je vykládána jako újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná v penězích.¹

Také judikatura nám pomáhá s interpretací pojmu škoda a přináší celou řadu definic. Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu vykládá pojem škoda dosti podobně, jako je tomu v Právnickém slovníku, a to jako „*újma, která nastala (se projevuje) v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi, a je tedy (nedochází-li k naturální restituci) napravitelná poskytnutím majetkového plnění, především poskytnutím peněz.*“² K tomuto výkladu se přiklonil i Ústavní soud, který judikoval v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/01 pojem škoda takto: „*majetkovou újmu, kterou lze objektivně vyjádřit ekvivalentem, tj. penězi*“.³ Oproti těmto výkladům Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí definuje škodu jednodušeji: „*újma vyjádřitelná v penězích*“⁴

¹ Henrych, D., Bělina, M., Fiala, J. et. Al., *Právní slovník*, 3. Rozšířené vydání 2009, Praha: nakladatelství C. H. Beck, s. 1019-1020

² Stanovisko NS ČSSR ze dne 18. 11. 1970, sp. zn. Cpj 87/70 (R 55/1971) s. 339

³ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 18/01

⁴ Rozsudek NS ČR ze dne 20. 2. 2003, sp. zn. 25 Cdo 986/2001

Z výše zmíněného můžeme konstatovat, že způsobenou škodou vzniká majetková újma, která je projevena buď jako ušlý zisk, nebo skutečná škoda, která se vždy projeví ve zmenšení majetku poškozeného. Ne vždy vzniká škoda v majetkové sféře. Zde hovoříme o imateriální újmě, nebo-li újmě na zdraví a životě, která bude stěžejní v mé diplomové práci a o které budu pojednávat v následujících kapitolách.

2.2.Odpovědnost za škodu v právním řádu

2.2.1. Pojem odpovědnost

Z teoretického hlediska samotný pojem odpovědnost je přirovnáván k občanskoprávní povinnosti, kde občanskoprávní povinnost má v tomto případě podobu specifické povinnosti, která vzniká porušením primární povinnosti a je patřičně označována jako sekundární povinnost, vznikající následně.⁵

Po celá léta se řada právních teoretiků zabývala pojetím občanskoprávní odpovědnosti a jejich různá pojetí občanskoprávní odpovědnosti lze rozdělit do čtyř skupin. V první skupině názorů občanskoprávní odpovědnost je pojata jako složka občanskoprávního poměru, kde základ občanskoprávní odpovědnosti je spatřován v sankci procesní, nikoli v sankci hmotněprávní. Tento názor se v doktrinálním výkladu objevuje zcela ojediněle a není třeba se jím více zabývat. Druhá skupina se přiklání k postoji, že občanskoprávní odpovědnost je považována za hrozbu občanskoprávních sankcí. Hlavním původcem a zastáncem tohoto pojetí je V. Knapp, který podrobil pojem občanskoprávní odpovědnosti analýze a zaujal kritický postoj k třetí skupině názorů. Ta pokládá občanskoprávní odpovědnost jako civilní sankci. V. Knapp se ve svých úvahách dobral k názoru, že daný subjekt je odpovědný za splnění povinnosti, tedy odpovědnost je dána za splnění povinnosti nikoliv ex post za její nesplnění. Na základě tohoto pojetí samotná odpovědnost vzniká již v momentě vzniku povinnosti a trvá až do doby porušení povinnosti, kde se primární odpovědnost mění za odpovědnost

⁵ KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. 200 s. 201

sekundární. Koncepce V. Knappa zůstala v teoretické rovině osamocena, jelikož několik teoretiků vytýkalo koncepci, že se dotýká pouze smluvní odpovědnosti.⁶

Již výše zmiňovaná třetí skupinu názorů, vykládající odpovědnost za civilní sankci, tedy jako právní následek porušení povinnosti. Tato koncepce se liší od Knappovy právě momentem vzniku odpovědnosti. Zde odpovědnost vzniká teprve v okamžiku porušení povinnosti a má-li porušení povinnosti za následek sankci. Za tímto pojetím stojí významný teoretik Š. Luby, který je považován za nejvýznamnějšího teoretika v oblasti občanskoprávní odpovědnosti a v jeho díle „Prevenca a zodpovednosť v občianskom práve“ byla koncepce odpovědnosti interpretována takto : „...občianskoprávna zodpovednosť a občianskoprávna sankcia je to isté a totožné s povinnosťou, ktorú možno nazývať zodpovednostnou alebo sankčnou povinnosťou“.⁷ Mezi zastánce Lubyho koncepce patří naše přední teoretička M. Knappová, dále pak J. Švestka, K. Witz z oblasti pracovního práva.

Poslední skupinou názorů je pozitivistické pojetí, kde francouzští představitelé vycházejí z konfliktu zájmů, kde na jedné straně je ten, jehož práva byla porušena a na druhé straně ten, kdo je porušil. Pozitivisté si nekladou otázku co je odpovědnost v teoretické rovině, ale pozitivisticky, kde se ptají, jak se de lege lata pozná, že je někdo odpověden, namísto toho co je obsahem a rozsahem pojmu odpovědnost.⁸

2.2.2. Prevence škod

Ustanovení o odpovědnosti za škodu chrání především majetkové vztahy, poskytuje ochranu vlastnictví fyzických a právnických osob, přičemž stanoví

⁶ KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2003. s. 206, 212

⁷Luby, Š. *Prevenca a zodpovednosť v občianskom práve sv. I*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, str. 32 (Citováno z KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2003. s. 207-209)

⁸KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2003. s. 206. s. 215-216

sankce za porušení osobních vztahů, ohrožení života, zdraví a jiných nehmotných statků.⁹

Ochrana těchto statků je v zákoně především postavena na principu tzv. generální prevence v ustanovení § 415 občanského zákoníku, kde se stanoví: „Každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí.“¹⁰ Ustanovení zákona je postaveno na myšlence, že je vždy lepší škodám předcházet, než je následně zdlouhavým procesem řešit a je zde promítnuta zásada *neminem leadere* v podobě příkázaného chování. Každý účastník občanskoprávních vztahů by si měl počínat a chovat se takovým způsobem, aby předcházel a nezpůsobil vzniku škod, které jsou ve společnosti brány jako nežádoucí újma. Každý subjekt by si měl počínat ve svém chování zvlášť bedlivě a pozorně, podle svých možností a schopnosti a zachovat míru obezřetnosti pod hrozbou odpovědnosti za způsobenou škodu porušením právní povinnosti.¹¹ Kdo by si počínal tak, že by docházelo ke škodě, nechoval by se v souladu s právem a jeho chování by bylo protiprávní, vznikl by předpoklad pro vznik odpovědnosti za škodu, pokud by vznikla škoda v příčinné souvislosti s protiprávním činem.¹²

Tato obecná úprava prevence je tak široce vymezena, že vede k celé řadě absurdních výkladů, což v praxi nemusí působit účinně. Proto za účelem posílení úpravy prevence, občanský zákoník v ustanovení § 417 stanoví speciální prevenční povinnost, která je uložena konkrétnímu subjektu, kterému přímo hrozí škoda, aby odpovídajícím způsobem zakročil k odvrácení škody.

Podle zásady *a maiori ad minus* právní povinnost zakročit k odvrácení škody zahrnuje i povinnost zakročit ke zmírnění rozsahu škody, která již vznikla, a je tedy třeba k její minimalizaci.¹³

⁹ POKORNÝ, M.; HOCHMAN, J., *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: Praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, s. 13

¹⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., *Občanský zákoník*, § 415

¹¹ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 367

¹² POKORNÝ, M.; HOCHMAN, J., *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: Praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, 2008, s. 16

¹³ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 370

Pokud ohrožený nesplní prevenční povinnost, lze podle okolnosti případu v důsledku jeho nesplnění přičítat spoluúčast na vzniklé škodě podle ustanovení § 441 občanského zákoníku - „spoluzavinění poškozeného“. Jde-li o vážné ohrožení, kde hrozí závažná škoda, je ohroženému poskytnuto právo domáhat se ochrany ze strany soudu, který může uložit povinnost k provedení určitého opatření k odvracení škody nebo uložit povinnost zdržení se konkrétní činnosti formou předběžného opatření.

Závěrem bych dodala, že i přes sebelepší úpravu prevence je třeba počítat, že ke škodám bude docházet, a proto je potřeba mít v právním řádu takovou úpravu, která povede k rychlé a efektivní náhradě.

2.2.3. Odpovědnost za škodu

Institut odpovědnosti za škodu nalezneme v části šesté zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v úplném znění (dále jen občanský zákoník). Občanskoprávní úprava odpovědnosti za škodu je úpravou v soukromém právu obecnou a je postavena na principu subsidiarity ke speciálním právním předpisům zabývající se taktéž odpovědností za škodu. Zde se použije zásada *lex specialis derogat generali*, kde občanský zákoník, úprava obecná, působí podpůrně vůči speciálním úpravám v zákonech jako je:

- zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, (dále jen obchodní zákoník),
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce (dále jen zákoník práce),
- zákon č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku,
- zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

V případě zákoníku práce je tento subsidiární vztah potlačen, jelikož v sobě obsahuje vlastní vyčerpávající a podrobnou úpravu odpovědnosti za škodu včetně prevenční zásady.

Občanský zákoník nám upravuje jednak obecnou odpovědnost za škodu, kterou najdeme v ustanovení § 420 a dále případy tzv. zvláštní odpovědnosti v ustanovení § 421 až 437. Vztah mezi těmito odpovědnostmi bude na principu *lex specialis* a obecná odpovědnost se aplikuje na případy, kde nelze uplatnit speciální úpravu pro svoji konkrétnost. Odlišnost speciální úpravy je spatřována ve stanovení samostatných podmínek pro vznik odpovědnosti, které se váží k zvláštní situaci, kterou zákon předvídá. Jestliže ustanovení zákoníku, které nejsou v šesté části, odkazují na ustanovení o odpovědnosti, vždy se bude jednat o odkaz na obecnou odpovědnost podle ustanovení § 420. Občanský zákoník označuje obecnou odpovědnost v ustanovení § 420 a 420a, striktně vzato, ustanovení o obecné odpovědnosti se vztahuje pouze k § 420 odst. 1 a 3. Ustanovení § 420 odst. 2 je případem zvláštní odpovědnosti, poněvadž je již zde stanovena povinnost pro určité osoby, osoby tzv. „osoby použité k činnosti“, nahradit škodu způsobenou někým jiným. Rovněž ustanovení § 420a pojednává o zvláštní povinnosti nahradit škodu, jež byla způsobena v důsledku provozní činnosti.¹⁴

2.3. Předpoklady vzniku obecné odpovědnosti za škodu

Obecná odpovědnost za škodu dle ustanovení § 420 odst. 1 občanského zákoníku vzniká porušením právní povinnosti, při které vznikla škoda poškozenému. Předpokladem vzniku odpovědnosti jsou protiprávní úkon, škoda, příčinná souvislost mezi protiprávním úkonem a škodou a zaviněním. Přičemž první tři předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu jsou objektivního charakteru a důkazní břemeno leží na poškozeném. Čtvrtý předpoklad - zavinění je subjektivního charakteru. Občanské právo je založeno na principu zavinění a jeho existence se předpokládá ve formě nevědomé nedbalosti. V tomto případě důkazní břemeno leží na škůdci, který má za úkol prokázat, že vzniklou škodu v dané výši nezavinil. Zde hovoříme o odpovědnosti založené na presumovaném zavinění.

¹⁴ ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník., Velký akademický komentář., 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 790

Jestliže právní norma vyžaduje existenci úmyslného jednání, úmysl bude prokazovat poškozený v soudním řízení.¹⁵

2.3.1. Protiprávní úkon

Základním předpokladem odpovědnosti za škodu je protiprávní úkon, který je v rozporu s objektivním právem (*contra legem*) nebo právní úkon obcházející smysl a účel právní normy (*in fraudem legis*), také tomu je v případě jednání proti dobrým mravům. Přitom občanský zákoník nerozlišuje, zda se jedná o porušení právní povinnosti, která byla uložena na základě zákona (*ex lege*), anebo povinnost vyplývající ze smlouvy (*ex contractu*). Pokud by se jednalo o porušení právní povinnosti uložené zákonem, následkem by byla odpovědnost škůdce vůči komukoliv, naproti tomu porušení právní povinnosti vyplývající ze smlouvy může mít za následek odpovědnost vůči spolukontrahentovi.¹⁶ Ovšem ve výjimečných případech judikatura připouští, že: „porušení smluvní povinnosti je protiprávním úkonem i ve vztahu k poškozenému, který není účastníkem smlouvy.“¹⁷ Pokud bylo zasaženo do subjektivních práv poškozeného, který nevystupuje jako druhá smluvní strana, má dle judikatury možnost dovolat se nápravy. S tímto názorem nesouhlasí kolektiv autorů Občanského práva hmotného, kteří podotýkají, že: „se vnáší do smluvních vztahů značná nejistota, neboť smluvní strany by při uzavírání smluv a vstupu do právních vztahů musely počítat s možnými nepříznivými důsledky porušení smlouvy vůči všem třetím neurčeným osobám“.¹⁸

Také je nerozhodné, zda se jedná o porušení právní povinnosti práva občanského, správního či trestního, tato myšlenka vychází z jednotnosti právního řádu.

Protiprávní úkon je projevem lidské vůle ve vnějším světě, který obsahuje **složku psychickou a složku fyzickou**. Psychická složka v sobě zahrnuje

¹⁵ ŠVESTKA, J., et al. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*, 2. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1204

¹⁶ ŠVESTKA, J., et al. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*, 2. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1204

¹⁷ Rozsudek NS ČR ze dne 25. 3. 2003, sp. zn. 29 Odo 379/2001

¹⁸ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s 389

přítomnost vědomí a vůle a fyzická složka představuje již samotnou projevenou vůli navenek. Zda-li jedna ze složek chybí, nelze pokládat úkon za protiprávní. Protiprávnost úkonu může být spatřována jak v aktivním jednání, tak i z opomenutého jednání, ke kterému byla osoba povinna.¹⁹

Protiprávnost se nepředpokládá a je na poškozeném, aby ji v probíhajícím soudním řízení dostatečně prokázal.

2.3.1.1. Okolnosti vylučující protiprávnost

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou okolnosti, které vylučují protiprávnost u činu, který má formální znaky protiprávnosti. V občanském zákoníku můžeme nalézt v ustanovení § 418 nutnou obranu a jednání v krajní nouzi, jako další v § 6 tzv. svépomoc a další případy vylučující protiprávnost najdeme v jiných právních předpisech. Jedná se o: plnění zákonné povinnosti, výkon práva a souhlas poškozeného.

Plnění zákonné povinnosti

Jak již z pojmu vyplývá, jedná se o splnění povinnosti na základě zákona převážně z veřejnoprávní oblasti. Povinnost může představovat příkaz nebo rozkaz, který můžeme najít v zákoně č. 186/1992 Sb., o služebním poměru příslušníků Policie České republiky nebo v zákoně č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky a mnoha dalších zákonech, které jsou spjaty s výkonem určité profese.

Výkon subjektivního práva

¹⁹ FIALA, J., KINDL, M., et al. *Občanské právo hmotné*. 2. Vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 517

Výkon subjektivního práva je založen na ústavním principu, kde každý je oprávněn činit to, co zákon nezakazuje, každý má právo vykonávat své subjektivní právo v souladu s právními normami. V § 3 odst. 1 občanského zákoníku je stanoveno, že výkon práv nesmí zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných subjektů a nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Kdo by jednal úmyslně v rozporu s dobrými mravy a kde by vznikla škoda, mohl by být odpovědný za škodu dle ustanovení § 424 občanského zákoníku.

Zvláštním případem výkonu práva je oprávněné použití zbraně v souladu s příslušnými právními předpisy.²⁰

Jednání v krajní nouzi

Jednání v krajní nouzi nalezneme v ustanovení § 418 občanského zákoníku, ve kterém je sloučena také skutková podstata jednání v nutné obraně. První odstavec pojednává o krajní nouzi jako o stavu, kde přímo hrozí nebezpečí na chráněné statky zákonem, při kterém jednajícím způsobem škodu odvrácením hrozícího nebezpečí, které nešlo odvrátit jinak, než-li způsobením škody. Za škodu, subjekt jednajícím v krajní nouzi, nenese odpovědnost, splní-li zákonem dané podmínky. Jednal-li daný subjekt ku prospěchu druhé osoby, vzniká mu dle § 419 právo na náhradu.

Podmínky jednání v krajní nouzi budou splněny, prokáže-li se, že nebezpečí bezprostředně hrozilo a nebylo vyvoláno samotným jednajícím, přičemž nešlo za daných okolností odvrátit jiným způsobem tzv. **princip subsidiarity**. Nebezpečí je stav, při kterém hrozí škoda a jednajícím není povinen ho snášet. Následek, který při odvrácení nebezpečí vznikl, nesmí být zřejmě stejně velký nebo ještě větší, než ten který hrozil tzv. **princip proporcionality**. Pokud by vznikla škoda zřejmě stejně velká či větší nebo pokud by šlo odvrátit nebezpečí i jiným způsobem, jednalo by se tu o vykročení z rámce krajní nouze tzv. *exces*.²¹

²⁰ FIALA, J., KINDL, M., et al. *Občanské právo hmotné. 2.* Vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 519

²¹ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo, 5.* Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 395-396

Jednání v nutné obraně

Druhý odstavec § 418 občanského zákoníku pojednává o jednání v nutné obraně, která také při splnění zákonem daných podmínek vylučuje odpovědnost za způsobenou škodu. Podmínky pro vyloučení protiprávnosti jsou jednak existence přímo hrozícího či trvajícím protiprávního útoku a dále obrana, která nesmí být zcela zřejmě nepřiměřená způsobu útoku, jinak by se jednalo o vybočení z nutné obrany. Útok je brán jako aktivní lidské chování v rozporu s právním řádem, které je úmyslné a společensky škodlivé. Z toho vyplývá, že se nemůže jednat o útok zvířete, pokud by se někdo bránil proti útoku zvířete, budeme to posuzovat jako jednání v krajní nouzi. Každý subjekt je oprávněn jednat v nutné obraně.²²

Na rozdíl od krajní nouze, nutná obrana směřuje proti útočníkovi, nikoliv proti soukromé sféře třetích osob, jak tomu je v případě krajní nouze.²³

2.3.2. Škoda

Škoda je stěžejním předpokladem pro vznik odpovědnosti, jestliže by škoda protiprávním činem nevznikla, nezakládalo by to odpovědnost za škodu. V úvodní části této kapitoly jsem pojem škoda vymežila pomocí judikatury a doktrinálních výkladů, a proto se zaměřím na třídění škod.

2.3.2.1. Majetková škoda

Za škodu se považuje majetková újma, která vznikla k tíži poškozeného a lze ji objektivně vyčíslit v penězích. Projevuje se buď jako skutečná škoda (*damnum emergens*) nebo jako ušlý zisk (*lucrum cessans*). Tyto formy škod jsou na sobě nezávislé, někdy může vzniknout pouze škoda skutečná či jenom ušlý zisk, nebo mohou vzniknout obě škody naráz. Vztah mezi skutečnou škodou a ušlým ziskem vymežil Nejvyšší soud, který ve svém rozsudku stanovil: „...obě

²² KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 392-393

²³ ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník., Velký akademický komentář., 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 785

*formy škody jsou v zásadě rovnocenné a existence jedné z nich není podmínkou vzniku odpovědnosti vzniku a uplatnění druhé formy.*²⁴

2.3.2.1.1. Skutečná škoda

Skutečná škoda, též nazývaná jako škoda reálná či efektivní, je vykládána judikaturou jako újma spočívající ve zmenšení již existujícího majetku poškozeného, která spočívá v důsledku protiprávního činu ve zničení, ztrátě, zmenšení, snížení či jiném znehodnocení, a taktéž představuje majetkové hodnoty, které jsou nezbytné pro uvedení věci v předešlý stav.²⁵

Velikost skutečné škody vyjadřují majetkové hodnoty vynaložené při navrácení do původního stavu na poškozené věci, náklady účelně vynaložené k odvrácení škody, náklady účelně vynaložené v důvodném očekávání, že se druhá strana zachová podle práva, náklady účelně vynaložené k vyvážení majetkových důsledků toho, že uvedení do původního stavu nebylo provedeno. U prvních tří nákladů, které byly vynaloženy při náhradě škody, bude se jejich účelnost posuzovat se zřetelem na konkrétní situaci, v níž se poškozený ocitl a dle individuálních okolností případu.²⁶

2.3.2.1.2. Ušlý zisk

Pojem ušlý zisk můžeme najít v občanském zákoníku v ustanovení § 442. Pojem je vymezen jako: „*to, co poškozenému ušlo.*“ Ušlý zisk představuje majetkovou újmu spočívající v nulovém rozmnožení majetku poškozeného, ke kterému by očekávaně došlo se zřetelem k obvyklému chodu událostí, nebýt protiprávního úkonu. V soudním řízení musí poškozený prokázat, že škodou mu vznikla nemožnost rozmnožit svůj majetek, a v jaké výši. Důkaz o nemožnosti

²⁴ Rozsudek NS ze dne 31. 1. 1996, sp. zn. II Odon 15/96 (PR 4/1996 s. 169)

²⁵ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 400

²⁶ ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník, Velký akademický komentář, 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 972

rozmnožení majetku musí být jednoznačný, nepostačuje pouhá spekulace hypotetického rozmnožení.²⁷

2.3.2.2. Škoda nemajetková - újma na zdraví a životě

Škodou na zdraví, resp. újmě na zdraví a životě vzniká poškozenému následky zásahu do jeho tělesné integrity taxativně vymezený komplex práv na její hrazení.

Úpravu nemajetkové újmy najdeme v občanském zákoníku v § 444 až 449a. Při újmě na zdraví se hradí: ztráta na výdělků a hotových výdajů, ztráta na důchodu, účelné náklady spojené s léčením, bolesti a ztížení společenského uplatnění. Výše škod na zdraví vychází z bodového systému, který je upraven ve vyhlášce vydanou Ministerstvem zdravotnictví pod č. 440/2001 Sb. o odškodnění a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů.

V případě smrti člověka, jež má dopad na pozůstalé, hradí se náklady na výživu pozůstalých, přiměřené náklady spojené s pohřbem poškozeného a dále dle ustanovení § 444 občanského zákoníku je poskytováno pozůstalým osobám jednorázové finanční odškodnění újmy vzniklé usmrcením poškozeného. Tyto nároky jsou nároky samostatnými, které lze uplatňovat nezávisle na sobě a mají vliv také z hlediska promlčení.²⁸

2.3.3. Příčinná souvislost

Dalším nezbytným předpokladem pro vznik odpovědnosti za škodu je objektivní existence příčinné souvislosti tzv. kauzální nexus mezi porušením právní povinnosti jako příčinou a škodou jako následkem. Zkráceně řečeno musí existovat mezi protiprávním úkonem a škodou vztah příčiny a následku. Jednání škůdce, fyzické osoby, musí být v příčinném sledu s nastalým následkem, škodou. Občanský zákoník se tímto pojmem nikterak nezabývá a je zde pouze vyjádření v

²⁷ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 400

²⁸ Henrych, D., Bělina, M., Fiala, J. et. Al., *Právní slovník*, 3. Rozšířené vydání 2009, Praha: nakladatelství C. H. Beck, s.

§ 420 „...za škodu, kterou **způsobil**...“, proto je ponecháno na občanskoprávní teorii a praxi, aby nám definovala tento pojem.

Příčinnou souvislost nelze zaměňovat se zaviněním, jelikož zavinění je subjektivní povahy, zatímco ona příčinná souvislost je předpokladem obligatorním a objektivní povahy. Zjištění a posouzení, zda způsobená škoda je v příčinné souvislosti s protiprávním úkonem, je otázkou skutkovou, nikoli otázkou právního posouzení. Příčinná souvislost musí být prokázána, samotná domněnka či předpoklad nestačí ke vzniku odpovědnosti za škodu a důkazní břemeno nese poškozený.²⁹

Nejprve je třeba prozkoumat, zda byla způsobena škoda ve smyslu občanského práva. Při zjišťování příčinné souvislosti se izolují občanskoprávně relevantní následky a příčiny. Soudce má za úkol v každém konkrétním případě zjistit, zda daná skutečnost³⁰ byla relevantní a je příčinou vzniku konkrétní škody a zda tuto škodu byla schopná způsobit. Každá samostatná skutečnost ne vždy je považována za příčinu, která vzniku škody předčasně předcházela, nemusí být v konkrétním případě právně významnou pro vznik škody. Nelze tedy příčinnou souvislost zaměňovat s časovou návazností a souvislosti, hledisko časové souvislosti nám může být nanejvýše vodítkem, které odůvodňuje existenci věcné souvislosti.³¹

Může se jednat o jednu samostatnou relevantní skutečnost, nebo je zde celý komplex skutečností, který měl vliv na způsobení škody. Pokud by se jednalo o několik skutečností, které by měly vliv na příčině odpovědnosti za škodu, je třeba vzít v potaz jejich stupeň pravděpodobnosti a důležitosti na vzniku škody. Význam těchto vzájemně působících skutečností pro vznik škody není u každé stejný a každá skutečnost vystihuje různý stupeň účasti na způsobení škody. Soud

²⁹ FIALA, J., KINDL, M., et al. *Občanské právo hmotné*. 2. Vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. S 525

³⁰ Skutečnost- příčinami mohou být protiprávní úkon včetně opomenutí, úmyslné jednání proti pravidlům občanského soužití a zákonem kvalifikovaná škodná událost

³¹ Rozsudek NS ČR ze dne 27. 9. 1990, sp. zn. 1 Cz 59/90, kde se Nejvyšší soud zabýval otázkou časové a věcné souvislosti a judikoval: „*Hledisko časové souvislosti mezi porušením právních povinností škůdce a skutkovou událostí, z níž vznikla škoda, není samo o sobě rozhodující; věcná souvislost příčiny a následku je rozhodující, zatím co časová souvislost napomáhá při posuzování věcné souvislosti.*“

provádí odstupňování a zjišťuje vliv a relevantnost každé právně významné příčiny pro vznik škody zvlášť, jedná se o tzv. **gradaci příčinné souvislosti**.³²

V posledních letech na základě teoretického studia je snahou vymezit obecné základy příčinné souvislosti v normativní rovině. Na základě mnohaletého výzkumu v připravovaných Principech evropského deliktního práva (PETL)³³ byly uspořádány tyto principy:

- a) jednání je příčinou škody, jestliže by při existenci takového jednání škoda nevznikla, jedná se o tzv. nezbytnou podmínku (*conditio sine qua non*)
- b) v rámci jednání více škůdců, kteří jsou nezávislí na sobě, ale každé z těchto jednání by samo o sobě způsobilo ve stejném okamžiku škodu, je každé toto jednání příčinou škody poškozeného, jedná se o tzv. konkurující kauzalitu
- c) v situaci, kde je více jednání přičítaných více osobám a samotné jednání bylo dostatečnou příčinou škody, ale není jisté, které z těchto více jednání mohlo způsobit škodu, považuje se každé jednání za příčinu škody v rozsahu pravděpodobnosti, jedná se o tzv. alternativní kauzalitu
- d) jestliže určité jednání vedlo bezprostředně ke vzniku škody, pak následující jednání, které může způsobit tutéž škodu, již je irelevantní a není bráno v potaz, jedná se zde o tzv. potenciaální kauzalitu
- e) pokud se jedná o situaci, kde určitá samostatná jednání nemohla způsobit celou škodu nebo její určitou část, předpokládá se, že jednání která přispěla ke vzniku škody, ji způsobila rovným dílem. Zde je to příklad tzv. neurčité dílčí kauzality³⁴

³² KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 406-413

³³ PETL- The Principles of European Tort Law – jedná se o výsledek skupiny předních civilistů, kteří pracovali pod režii Evropské skupiny deliktního práva za účelem harmonizace a sjednocení deliktního práva. Nejedná se o výsledek legislativní pravomoci ES. PETL se snaží o zachycení všeobecných principů společných pro většinu právních řádů a většina článků má obecný charakter. Podle tvůrců, mají tyto principy sloužit jako společný základ pro rozvoj a sblížování právní úpravy soukromoprávních deliktních vztahů v rámci celé Evropy. PETL vycházejí z koncepce subjektivní odpovědnosti založené na zavinění a v tom se samozřejmě shodují s českou právní úpravou. Z druhé strany nám PETL přináší i novace, které se projevují v pojetí protiprávnosti, úpravě příčinné souvislosti a obsahu a rozsahu náhrady škod.

³⁴ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 409-410

Hlavní otázkou je zjistit příčinnou souvislost, která je právně relevantní z hlediska vzniku občanskoprávní odpovědnosti z celého univerzálního komplexu příčin vzniku škody. Při objasňování této otázky nám pomáhají různé teorie příčinné souvislosti. Ráda bych zmínila nejdůležitější dvě teorie, a to **teorii podmínky** (*conditio sine qua non*), kterou již jsem zmiňovala v principech PETL, a jako druhá teorie je **teorie adekvátní příčinné souvislosti**. Podle této druhé teorie je příčinná souvislost dána v takovém případě, kdy je škoda podle obecné povahy, obvyklého chodu věci a zkušeností adekvátním důsledkem protiprávního úkonu nebo škodní události a současně se musí prokázat, že škoda by nebyla nastala bez této příčiny. Soud má za úkol logicky posoudit a zhodnotit stupeň předvídatelnosti spolu se závažností a povahou protiprávního úkonu či škodné události, dále všechny okolnosti konkrétního případu a obecné zkušenosti. Přitom je třeba, aby soudce vycházel z objektivního měřítka. Musí přihlížet v každém konkrétním případě i k osobě škůdce, zda v jeho případě škoda byla předvídatelná. Míra požadované předvídatelnosti se bude lišit u různých osob.³⁵

2.3.4. Zavinění

Posledním předpokladem odpovědnosti za škodu je zavinění, které od ostatních výše zmíněných předpokladů je subjektivní povahy. Zavinění lze charakterizovat jako psychicky vztah odpovědného subjektu k vlastnímu protiprávnímu činu a jeho předpokládaným následkům.³⁶

Zavinění jako vnitřní psychický vztah je založen na dvou složkách - složka vědění a složka vůle. Složka vědění spočívá na vědomosti určitých skutečností, vnímání smyslovými orgány, tak i v sobě obsahuje určité škůdcovy představy, k nimž dospěl na základě svých zkušeností a znalostí. Složka vůle zahrnuje nejen chtění, ale tak i srozumění s nastalou skutečností.³⁷

³⁵ Míra předvídatelnosti bude vyšší u profesionálů, kteří jsou odborníci v jejich oboru a bude se na ně přihlížet přísněji než na osoby, kteří jsou laikové.

³⁶ POKORNÝ, Milan; HOCHMAN, Josef. *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: Praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, str. 22

³⁷ FIALA, J., KINDL, M., et al. *Občanské právo hmotné*. 2. Vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 530

Podle obsahu a kombinace rozeznáváme různé formy a stupně zavinění - **úmysl** (přímý, nepřímý) a **nedbalost** (vědomou, nevědomou). Občanský zákoník je založen na principu odpovědnosti za předpokládané nedbalostní zavinění, pokud se jedná o obecnou odpovědnost. Z ustanovení § 420 odst. 3 vyplývá, že zavinění se presumuje, odpovědnosti se zproští ten, kdo prokáže, že škodu nezpůsobil. V praxi to znamená, že důkazní břemeno leží na poškozeném, který musí prokázat, že došlo k porušení právní povinnosti a že způsobená škoda je v příčinné souvislosti s tímto porušením. Na druhé straně škůdce prokazuje, že na způsobené škodě nenese vinu.³⁸

2.3.4.1. Úmysl

Rozlišujeme úmysl **přímý** a úmysl **nepřímý**, kde rozdíl mezi úmysly je spatřován v odstupňování složky vůle. V občanském zákoníku přesné vymezení pojmu úmyslu a nedbalosti nenajdeme. Pomocí analogie práva využijeme definice jednotlivých druhů zavinění z trestního zákoníku. U úmyslu přímého škůdce věděl, že škodu může způsobit a chtěl ji způsobit. Přímost úmyslu je zde vyjádřena slovem chtěl. U nepřímého úmyslu škůdce věděl, že škodu může způsobit, a pro případ, že se tak stane, je s tím srozuměn. Úmysl občanský zákoník pojímá jako jednotný a mezi jeho stupni nediferencuje. Z hlediska civilního práva lze rozlišovat jen úmysl právem aprobovaný a úmysl reprobovaný, také označován jako zlý úmysl.³⁹

2.3.4.2. Nedbalost

Oproti úmyslu u nedbalostí chybí složka vůle. Rozlišujeme nedbalost **vědomou** a vědomost **nevědomou**. Rozdílem mezi oběma druhy nedbalosti je v odstupňování složky vědění. Vědomá nedbalost je taková, kde škůdce sice nechce škodu způsobit a ani není s jejím vznikem srozuměn, ale však věděl, že ji způsobit může a spoléhal bez přiměřených důvodů, že ji nezpůsobí. U nevědomé

³⁸ FIALA, J., KINDL, M., et al. *Občanské právo hmotné. 2.* Vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 530

³⁹ ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník., Velký akademický komentář., 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 799

nedbalosti škůdce nechtěl a ani nevěděl, že ji může způsobit, avšak vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům o tom vědět měl a mohl. Nikdo se nemůže odvolávat na to, že nezná či si nesprávně vyložil určitou právní normu, kterou porušil (*ignorantia legis non excusat*). Míra nedbalosti se posuzuje objektivně v každém konkrétním případě vzhledem k osobě škůdce. Od každého subjektu se vyžaduje taková míra opatrnosti a pozornosti, jakou by za daných konkrétních podmínek byl schopný průměrný rozumný člověk věnovat svému jednání. Na subjektech, které vykonávají svoji činnost v oboru, je kladena vyšší míra opatrnosti a pozornosti.⁴⁰

Občanský zákoník se také zmiňuje o **hrubé nedbalosti** (*culpa lata*), která je považována za zvláštní druh nedbalosti subjektivní kategorie. Jak vědomá, tak nevědomá nedbalost mohou být hrubou nedbalostí. O hrubou nedbalost půjde v případech, kdy se nedbalost vztahuje na porušení zvláště důležité povinnosti plynoucí z povolání nebo plynoucí přímo z právního předpisu a je zde dán vyšší stupeň intenzity nedbalosti. Pro srovnání trestní zákoník v ustanovení § 16 odst. 2 chápe hrubou nedbalost jako bezohlednost k zájmům chráněným zákonem, kterou pachatel svým přístupem naplňuje nedodržováním požadavku opatrnosti.

Rozlišování jednotlivých forem zavinění má především význam v několika směrech, oproti tomu rozlišování stupňů zavinění již takovou důležitost v občanském právu nemá. V první řadě občanské právo pojí vznik odpovědnosti za škodu s určitou formou zavinění, především s úmyslem. Dále rozlišování forem zavinění má vliv na dobu běhu promlčecí doby (§ 106 občanského zákoníku.), z hlediska možnosti přiznání rozsahu náhrady způsobené škody. V neposlední řadě rozlišování forem zavinění je relevantní z takového důvodu, že tam kde je občanským právem předpokládáné zavinění, může se tato domněnka vztahovat pouze na nedbalost, a to pouze nedbalost nevědomou, jelikož právní domněnka zavinění se nemůže vztahovat na úmysl, poněvadž úmysl musí být škůdci vždy bezpochyby prokázán.⁴¹

⁴⁰ FIALA, J., KINDL, M., et al. *Občanské právo hmotné*. 2. Vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 531

⁴¹KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVORÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s 419

2.4. Druhy odpovědnosti za škodu

Klasifikaci odpovědnosti můžeme provádět podle různých kritérií. Jako nejobecnější a základní rozdělení odpovědnosti vychází z dělení práva na soukromé a právo veřejné. Na základě tohoto dualistického rozdělení máme odpovědnost v soukromém právu a odpovědnost ve veřejném právu. Jelikož se jedná o členění velmi obecné, tak dochází v rámci dané oblasti k dalšímu členění podle jednotlivých právních odvětví. V soukromém právu nalezneme odpovědnost občanskoprávní, pracovně právní a ve veřejném právu odpovědnost trestněprávní či správněprávní odpovědnost. Právní doktrína zabývající se teorií práva rozeznává pět základních forem právní odpovědnosti, a to ústavní, správněprávní (administrativní), soukromoprávní (civilní), trestní, mezinárodněprávní.⁴²

2.4.1. Odpovědnost subjektivní a objektivní

Klasifikace odpovědnosti na subjektivní či objektivní se provádí **na principu zavinění**. Pro naplnění subjektivní odpovědnosti se požaduje předpoklad zavinění vedle dalších obligatorně obecných předpokladů. Po procesní stránce se zavinění u tohoto typu odpovědnosti presumuje, poškozený má v jednotlivém případě prokázat, že škůdce svým protiprávním úkonem způsobil škodu, která je v příčinné souvislosti s porušením právní povinnosti. Na škůdci je exkulpace **tzv. vyvinění**. Presumuje se pouze nedbalostní zavinění, úmysl musí prokázat poškozený.

K naplnění objektivní odpovědnosti postačí první tři obligatorní znaky vzniku odpovědnosti za škodu. Objektivní odpovědnost je založena na principu bez ohledu na zavinění jednatelova subjektu, a není proto možné vyvinění. Jelikož jde o přísné pojetí odpovědnosti, je možné v případech výslovně stanovených zákonem, zprostit se této odpovědnosti. Tyto důvody zproštění označujeme liberačními důvody. Pokud zákon nepřipouští možnosti liberace u objektivní odpovědnosti, jedná se o zvláštní druh odpovědnosti, kterou označujeme jako

⁴² KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 200.

odpovědnost absolutní. Kriticky k absolutní odpovědnosti nahlíží K. Svoboda, který ve svém článku⁴³ publikoval své názory a argumenty, kterými vyvrací toto pojetí a označuje tento pojem jen jakousi teoretickou konstrukcí. „*Vždy existují skutečnosti, kterých se škůdce může s úspěchem dovolávat a zbavit se s jejich pomocí povinností škodu nahradit. Takovou liberační skutečností může být především spoluzavinění poškozeného*“.⁴⁴ V závěru článku autor shrnuje absolutní objektivní odpovědnost pouze jako teoretický pojem, který v praxi nelze zcela uplatnit, jelikož existují liberační důvody, kam patří spoluzavinění poškozeného nebo v případě ustanovení § 421a občanského zákoníku existující skutečnost, která prokázáním zprošťuje subjekt odpovědného za škodu, pokud prokáže, že škoda byla způsobena jinak než okolností mající původ v povaze přístroje.

2.4.2. Odpovědnost za škodu v občanském a pracovním právu

Základní dělení občanskoprávní odpovědnosti, jež nám podává právní teorie, je odpovědnost za majetkovou (materiální) a nemajetkovou újmu a dále odpovědnost deliktní (tj. mimo závazkovou) a odpovědnost závazkovou (smluvní).⁴⁵ V občanském zákoníku rozlišujeme, jak již jsem výše uvedla, mezi odpovědností subjektivní povahy a odpovědností objektivní povahy. Subjektivní odpovědnost najdeme v ustanovení § 420 občanského zákoníku, která je zároveň odpovědnost za škodu obecnou nebo-li **tzv. generální**. Do obecné odpovědnosti je řazena také odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností podle ustanovení § 420a a 424 občanského zákoníku, odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům, jež jako korektiv pouze rozšiřuje obecnou odpovědnost podle ustanovení § 420 občanského zákoníku založenou na principu zavinění. Systematické hledisko v občanském zákoníku je neuspokojivé, poněvadž je tato odpovědnost řazena mezi zvláštní případ odpovědnosti.⁴⁶ Ostatní případy odpovědnosti za škodu spadají pod objektivní odpovědnost. Významným institutem pro rozsah

⁴³ SVOBODA, Karel. Absolutní objektivní odpovědnost za škodu. Existuje vůbec? *Právní rozhledy*, 2007, č. 23, s. 864-867.

⁴⁴ SVOBODA, Karel. Absolutní objektivní odpovědnost za škodu. Existuje vůbec? *Právní rozhledy*, 2007, č. 23, s. 867.

⁴⁵ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1198

⁴⁶ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 450

náhrady škody je společná odpovědnost více škůdců, která v občanském právu je solidární, kde každý ze škůdců odpovídá společně a nerozdílně. Naproti tomu solidární odpovědnost v pracovním právu nenalezneme, v případě vzniku škody bude každý zaměstnanec odpovídat dle svého zavinění, hovoříme o tzv. dělené odpovědnosti.⁴⁷

V pracovním právu dále rozeznáváme mezi odpovědností individuální a kolektivní, shodně s občanským zákoníkem na odpovědnost subjektivní, náležející zaměstnanci a odpovědností objektivní, kde zaměstnavatel je objektivně odpovědný.

2.4.3. Zvláštní případy odpovědnosti za škodu v občanském právu

Zde bych uvedla pouze určité typy podle zákona, jelikož se jedná o velice široké téma, které není předmětem mé práce. Občanský zákoník upravuje zvláštní případy odpovědnosti v ustanoveních § 421 až 437. Jedná se o tyto zvláštní případy: odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání, odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků, odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným, odpovědnost za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech, odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo při plnění závazku použito.

Základem této kapitoly bylo vymezit relevantní pojmy, které nás budou dále provázet v následujících kapitolách. Z výše definovaného vyplývá, že pojem škoda podmiňuje vznik odpovědnosti za škodu a bez vzniku škody, která je jedním z předpokladů vzniku odpovědnosti, bychom nemohli mluvit o odpovědnosti za škodu.

⁴⁷ V rozhodnutí NS ČSSR ze dne 30. 5. 1967, 4 Tz 38/67 je přímo zakázána solidární náhrada škody.

3. JEDNOTLIVÉ NÁROKY POZŮSTALÝCH OSOB V OBČANSKÉM PRÁVU

Ve třetí kapitole se budu zabývat jednotlivými nároky vycházející z občanského zákoníku, který je právním kodexem obecné povahy, a vznikající pozůstalým osobám v důsledku neoprávněného zásahu do soukromí způsobeného úmrtím osoby blízké.

Újma na životě, nebo-li smrt člověka je tragická a nenávratná událost, která dopadá na okruh osob, které byly s obětí jakýmkoliv způsobem spjati. Náhrada nemajetkové újmy není chápána jako náhrada za zbytečně zmařený lidský život, ale jakousi satisfakcí za porušení osobnostních práv pozůstalých neoprávněným zásahem, jehož následkem je smrt. Neoprávněným zásahem, který způsobil smrt osoby blízké, dojde k mimořádně vážnému, nenapravitelnému a trvalému porušení práv na soukromí a rodinný život. Tato práva jsou garantována a chráněna nejen občanským zákoníkem, ale i Listinou základních práv a svobod a v neposlední řadě Úmluvou o ochraně lidských práv a svobod.⁴⁸

Smrt se tedy nedotýká pouze samotné oběti škodné události⁴⁹ či protiprávního jednání škůdce, ale dotýká se především dalších osob, které jsou příbuznými oběti nebo osob jinak blízkých a osob cizích. Dotčené osoby jsou v judikatuře a právní teorii označovány sekundárními oběťmi.⁵⁰ V tomto případě

⁴⁸ CILINKOVÁ, M., KUBOŇ, D., Odškodnění při usmrcení osoby blízké. *Bulletin advokacie*. 2004, roč. 2004, č. 10, s. 32. DOI: ISSN 1210- 6348

⁴⁹ Mezi nejčastější příčiny škodné události způsobující smrt člověka patří trestné činy, nesprávná lékařská péče či dopravní nehody.

⁵⁰ ZIMA, Petr. Nervový šok a sekundární oběti. *Právní rozhledy*. 2008, roč. 16, č. 6, s. 216-219. DOI: ISSN 1210-6410.

cizí osoby jsou považovány za sekundární oběti v takovém případě, jestliže byli očitymi svědky škodné události, a v důsledku toho utrpěly psychickou újmu či nervový šok. Český právní řád těmto sekundárním obětem nepřiznává žádnou náhradu škody za nervový šok.

Pouze dojde-li k usmrcení osoby blízké, občanský zákoník upravuje následující nároky kompenzující škodu náležející pozůstalým osobám:

- náhradu nákladů na výživu pozůstalých
- náhrada účelných nákladů spojených s léčením
- náhradu přiměřených nákladů spojených s pohřbem
- jednorázové odškodnění
- náhrada nemajetkové újmy podle ustanovení § 13 odst. 2 občanského zákoníku

Vznikne-li odpovědnost za škodu podle ustanovení § 420 občanského zákoníku aj., v důsledku toho vzniká povinnost škůdce nahradit škodu pozůstalým, kteří mají oprávnění jak na náhradu materiální škody, tak nemajetkové újmy za podmínek v ustanovení § 444 až § 449. Výše zmíněné nároky se posuzují samostatně, co do vzniku a výše odškodnění. Jelikož předpoklady jejich vzniku jsou odlišné a může k nim docházet v jinou dobu (důležité pro institut promlčení).⁵¹

3.1. Náhrada nákladů na výživu pozůstalých

Právo na náhradu nákladů na výživu pozůstalých vzniká v důsledku smrti poškozeného. Výživa⁵² je přiznána pozůstalým, ke kterým měl usmrcený ze

⁵¹ ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník, Velký akademický komentář, 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 992-993

⁵² Výživu je nutno brát v širším smyslu a zahrnout do ní vše, co každá fyzická osoba potřebuje k úhradě svých osobních potřeb s přihlédnutím k jejímu věku, zdravotnímu stavu, společenskému postavení a uplatnění. Výživu je nutno považovat nejen jako příspěvek na stravování, ale i jako příspěvek na ošacení, byt, domácnost, vzdělání, kulturní vyžití atd. (citováno z ŠVESTKA, J. –

zákona nebo ze smlouvy vyživovací povinnost (např. dítěti podle ustanovení § 85 zákona o rodině) nebo pokud výživu poskytoval zcela dobrovolně, pravidelně a soustavně (např. družce) před svojí smrtí. Pokud zákonnou vyživovací povinnost plnil či neplnil, nehraje žádnou roli v určení náhrady nákladů na výživu, tzv. *pozůstalostní renty*⁵³ nebo také *peněžitý důchod*.⁵⁴ Příbuzenský vztah k zemřelému není relevantní, neboť okruh oprávněných osob se odvíjí podle toho, komu a v jaké výši usmrcený poskytoval výživu. Pojem „pozůstalý“ není totožný s pojmem povolaných osob v případě dědického řízení. Do pojmu pozůstalí je nutno zahrnout i jiné osoby než ve vztahu příbuzenském (např. družka, jestliže se zemřelým žila ve společné domácnosti, hospodařila s ním a pečovala o společnou domácnost, děti družky⁵⁵, jiné osoby).⁵⁶ Za situace, kdy zemřelý nikdy nežil ve společné domácnosti spolu s neprovdanou matkou jeho dítěte, má podle judikátu NS neprovdaná matka nárok na náhradu nákladů na výživu po dobu dvou let⁵⁷, jakož i nárok na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím na základě ustanovení § 95 odst. 1 a § 96 odst. 1 zákona o rodině.⁵⁸ Soud musí vzít v potaz důvodnost nároku, může být založena i zákonnou vyživovací povinností, nesmí pouze vycházet ze skutkového zjištění, že zemřelý nikdy nežil ve společné domácnosti s neprovdanou matkou a výživu fakticky neposkytoval.

Při určování výše náhrady soud vychází z průměrného výdělku zemřelého, kde zohlední také to, kolik měl zemřelý jiných zákonných vyživovacích povinností, možnosti a schopnosti zemřelého, odůvodněné potřeby každého pozůstalého a další okolnosti mající vliv na určení výše výživy. Jestliže za života zemřelého bylo jemu vyměřeno výživné v určité výši na základě soudního rozhodnutí, soud bude ve většině případů vycházet z tohoto rozhodnutí. Pokud

DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 436)

⁵³ FIALA, J., KINDL, M., et al. *Občanské právo hmotné. 2.* Vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 582

⁵⁴ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 436

⁵⁵ Podle rozsudku NS ČSR ze dne 29. 3. 1970, 3 Cz 11/70 nárok na náhradu výživy přísluší pozůstalé družce, tak případně i jejím nezletilým dětem, které s nimi žily. Zemřelý, ačkoliv vyživovací povinnost k nim neměl, jejich výživu svými příspěvky doplňoval či zlepšoval. Sama skutečnost, že nezletilí děti dostávaly a dostávají výživné od svého biologického otce, nevylučuje přiznání náhrady.

⁵⁶ VOJTEK, P., *Přehled judikatury ve věcech náhrady škody*, Praha: ASPI, a.s., 2006, s. 267

⁵⁷ Rozsudek NS ČR ze dne 23. 4. 2003, sp. zn. 25 Cdo 78/2002 v původním znění zní na dobu jednoho roku, po novelizaci zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, doba přiměřené náhrady na výživu pro neprovdanou matku se změnila z roční na dvouletou

⁵⁸ Rozsudek NS ČR ze dne 23. 4. 2003, sp. zn. 25 Cdo 78/2002

výživné soudním rozhodnutím určeno nebylo, soud posoudí rozsah povinností zemřelého poskytovat výživné pozůstalému dítěti podle zákona o rodině (v soudním občanském řízení o náhradě škody, bude se jednat o tzv. prejudiciální otázku, posuzovanou předběžně). Nároky více oprávněných osob se budou posuzovat samostatně.⁵⁹ Každý oprávněný pozůstalý, jež je nositelem hmotného subjektivního práva, může nárok uplatnit pouze pro svoji osobu svým jménem a pouze v rozsahu, který mu smrtí vyživovatele vznikl. V případě nezletilých dětí, nárok na výživu se bude uplatňovat v zastoupení.⁶⁰ Nárok na náhradu nákladů na výživu pozůstalých podle § 448 občanského zákoníku „...*má charakter opětvujícího se plnění a promlčuje se jako celek*“.⁶¹

V občanském zákoníku v ustanovení § 448 odst. 2 je dán limit určení výpočtu náhrady tak, že náhrada nákladů na výživu všech pozůstalých nesmí však úhrnem převýšit částku, která by náležela zemřelému jako náhrada za ztrátu na výděleku s odkazem na ustanovení § 447 odst. 2. V odkázání na ustanovení § 447 odst. 2 se rozlišuje, zda škoda byla způsobena úmyslným jednáním nebo z hrubé nedbalosti, v tomto případě je to bezvýznamné.⁶² Z výše zmíněného vyplývá, že soud při určování výše náhrady vychází z průměrného výděleku zemřelého a tuto výši výděleku nesmí úhrnem určených náhrad přesáhnout. Nárok je dlouhodobé povahy a jeho trvání se posuzuje s ohledem na stav, který byl v době smrti zemřelého⁶³. Neuplatňuje se zde ustanovení § 154 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen OSŘ), které upravuje rozhodný stav pro rozhodnutí, který je rozhodující v době vyhlašování rozsudku. Pro vydání rozsudku o náhradě nákladů na výživu hmotné právo pojí vznik nároku a posouzení rozhodného stavu k momentu smrti zemřelého. Dojde-li ke změně okolností rozhodných pro další trvání opětvujících dávek, po tom co rozsudek o výši náhrady nabyt právní moci, soud porovnává nové poměry s poměry, které existovaly v době smrti zemřelého.⁶⁴

⁵⁹ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1315

⁶⁰ POKORNÝ, Milan; HOCHMAN, Josef. *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: Praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, str. 117

⁶¹ Usnesení NS ČR ze dne 29. 1. 2003, sp. zn. 25 Cdo 273/2002

⁶² KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2: díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 437

⁶³ Rozsudek NS SSR z 26. 2. 1974, 4 Cz 3/74

⁶⁴ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1316

Náhrada náležející pozůstalým osobám je přiznána pouze za předpokladu, že náklady na jejich výživu nejsou kryty dávkami důchodového zabezpečení poskytovanými z důvodu úmrtí poškozeného. Jedná se zejména o sirotčí, vdovský a vdovecký důchod, který je poskytován podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Při splnění zákonných podmínek náleží vdovský důchod vdově po dobu 1 roku, po uplynutí této doby, náleží vdovský důchod vdově, pečuje-li o nezaopatřené dítě. Na sirotčí důchod má nárok nezaopatřené dítě, jestliže přijde v důsledky úmrtí o některého z rodičů (příp. oba), nebo osobu poskytující jí péči nahrazující péči rodičů.

3.2. Účelné náklady spojené s léčením

Účelné náklady spojené s léčením představují jeden z dílčích nároků na náhradu škody, které samostatně vznikají a samostatně se promlčují. Jsou upraveny v ustanovení § 449 v odst. 1 a odst. 3 občanského zákoníku. Tyto náklady jsou vypláceny tomu, kdo je skutečně nesl, bez ohledu na vztah k poškozenému. Může se jednat nejen o poškozeného, ale i třetí osoby, poněvadž náklady jsou uhrazeny i v případě smrti poškozeného. Je zde založen přímý nárok osoby nesoucí náklady proti škůdci. Vznikají v momentě, kdy poškozený tyto náklady fakticky vynaložil. Pro posouzení uznání náhrady nákladů v určité výši je hlediskem jejich účelnost při naložení a rozsahu v jakém byly uhrazeny. Náhrada nákladů je přiznána jako jednorázová částka, nelze náhradu přiznat formou měsíční renty.⁶⁵ Ani v případě, že náklady vznikají průběžně, nelze je přiznat formou renty do budoucna. Je zde možnost ohledně **odškodnění budoucích nároků** uzavřít **písemnou dohodu** podle ustanovení § 449a občanského zákoníku.⁶⁶

Náhrada nebude poskytnuta za vše, co poškozený vynaložil na léčení, ale budou nahrazeny pouze takové náklady, které byly skutečně účelné k obnovení zdraví či ke zlepšení zdravotního stavu. „*Účelnost nákladů se posuzuje z hlediska*

⁶⁵ Rozsudek NS ČR ze dne 19. 10. 2010, sp. zn. 25 Cdo 2456/2008

⁶⁶ ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník., Velký akademický komentář., 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 1035

potřebnosti ke zlepšení zdravotního stavu, nikoliv z hlediska toho, zda bylo touto léčbou zlepšení zdravotního stavu skutečně dosaženo.“⁶⁷

Soudní praxe vykládá pojem účelně vynaložených nákladů spojených s léčením v širším smyslu a do nákladů zahrnuje, např. náklady spojené s rehabilitační léčbou, náklady spojené s přibráním ošetřovatele, náklady spojené s přilepšením na stravě, náklady na dietní stravování, nebo náklady nejbližších příbuzných poškozeného spojené s návštěvami nemocného v nemocnici.⁶⁸ Judikatura pokládá za účelně vynaložené náklady také výdaje na protézy⁶⁹, zvýšené výdaje vyvolané nutností nákladnějšího stravování⁷⁰, náklady na dietní stravování např. při infekční žloutence, jako nemoci z povolání jsou po dobu, po kterou potřeba tohoto stravování trvá⁷¹ atd.

Náhrada účelných nákladů spojená s léčením je poskytována pouze za okolností, pokud náklady nebyly kryty z prostředků veřejného zdravotního pojištění podle zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o náklady na zdravotní péči při plné či částečné finanční spoluúčasti pacienta nebo u osob, které nejsou zdravotně pojištěné.

Jestliže zdravotní pojišťovna uhradila náklady na zdravotní péči ze zdravotního pojištění zdravotnickému zařízení za zdravotní péči o poškozeného, vzniká zde regresní nárok zdravotnické pojišťovny proti tomu, kdo svým protiprávním jednáním zavinil škodu na zdraví podle ustanovení § 55 odst. 1 zákona o veřejném zdravotním pojištění. Tento zákon vůči občanskému zákoníku je ve vztahu speciality.⁷²

3.3. Přiměřené náklady spojené s pohřbem

Právo na náhradu přiměřených nákladů spojených s pohřbem je považováno za dílčí nárok na náhradu škody hrazených jednorázovou částkou. Náklady

⁶⁷ ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník., Velký akademický komentář., I. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 1034

⁶⁸ Rozsudek NS ČR ze dne 30. 11. 2004, sp. zn. 25 Cdo 1875/2003

⁶⁹ Zhodnocení NS ČSSR ze dne 22. 2. 1967, sp. zn. Pls 3/6 (R III/67, s. 253)

⁷⁰ Závěry občanskoprávního kolegia NS ČSSR ze dne 6. 3. 1963, sp. zn. 1 Cp 42/62 (R 32/1963, s. 101)

⁷¹ Rozsudek KS v Brně ze dne 22. 4. 1976, sp. zn. 18 Co 79/76 (R 44/1978)

⁷² ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I, II. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1319

vznikají v případě smrti a následným vynaložením nákladů na pohřeb poškozeného. Náklady jsou poskytovány těm, kteří je fakticky vynaložili k pohřbení zemřelého (nemusí se jednat o pozůstalé či dědice). Tímto je založen přímý nárok oprávněných, kteří náklady mohou požadovat nahradit po škůdci nebo vůči dědicům. V případě úhrady nákladů dědici vzniká právo požadovat náhradu po škůdci.⁷³ Co se týče výše náhrady nákladů, je zde omezení z hlediska přiměřenosti. To znamená, že se nehradí veškeré vynaložené náklady spojené s pohřbem, ale pouze se hradí náklady v přiměřeném vynaloženém rozsahu. Přiměřenost nákladů podle ustanovení § 449 odst. 2 je nutno posuzovat v každém jednotlivém případě zvlášť, a to podle povahy a konkrétních okolností případu, s přihlédnutím k osobním a společenským poměrům zemřelého, jeho rodině a zvyklostem. U některých nákladů se hledisko přiměřenosti nepoužije, jelikož v zákoně je stanoven maximální limit pro náhradu, např. *výdaje na zřízení pomníku nebo desky do výše nejméně 20 000 Kč*.⁷⁴ V případě vývoje cenové úrovně může vláda vydat nařízení, kterým částku na pořízení pomníku nebo desky zvýší.

Co je považováno za přiměřené náklady s pohřbem, které je možno hradit, je stanoveno v ustanovení § 3 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., v ustanovení se odkazuje na pracovněprávní předpisy o odpovědnosti za škodu při pracovních úrazech a nemocech. Jsou to zejména náklady určované pohřebním ústavem, hřbitovní poplatky, náklady na upravení a zřízení hrobu⁷⁵, cestovní výlohy, jedna třetina smutečního oblečení. Podle zvyklostí v určitém místě je možné přiznat v přiměřeném rozsahu i náklady spojené se smuteční hostinou. Soud musí

⁷³ POKORNÝ, M.; HOCHMAN, J., *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: Praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, str. 116

⁷⁴ Zákon č. 262/2006 Sb., *Zákoník práce*, § 376 odst. 2 dále stanoví mezi výdaje: výdaje účtované za pohřeb, hřbitovní poplatky, výdaje na úpravu pomníku nebo desky, cestovní výlohy, a jedna třetina obvyklých výdajů na smuteční ošacení osobám blízkým

⁷⁵ U náhrady nákladů na pomník nemusejí být tyto náklady ještě vynaloženy, postačí-li, je-li pomník objednan. Nelze ovšem přiznat náhradu výdajů na postavení pomníku, pokud byly vynaloženy ještě za života poškozeného před tím, než došlo k poškození jeho zdraví. Tento rozsudek Nejvyššího soudu SSR zo 6. 8. 1981 sp. zn. 7 Tz 70/81, (*R 53/1983 tr.*) publikovaný v *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1320

zkoumat místní zvyky a rozlišovat požadavky piety od reprezentačních vydání pozůstalých.⁷⁶

Od 1. 1. 2013 nabývá účinnost zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců a bude se postupovat podle ustanovení § 26 tohoto zákona, jež lze považovat za pracovněprávní předpis ve smyslu ustanovení § 3 nařízení vlády č. 285/1995 Sb. V této úpravě je vypuštěn pojem „přiměřené náklady“, ale pouze zákon hovoří o nákladech spojených s pohřbem s taxativním výčtem. V taxativním výčtu v ustanovení § 26 zákona č. 266/2006 Sb. se jedná o tyto náklady spojené s pohřbem: *náklady účtované pohřebním ústavem, náklady na nájem hrobového místa, náklady na zřízení pomníku nebo desky a úpravu hrobu, cestovní výlohy a jedna třetina přiměřených nákladů na smuteční ošacení*. Náklady na cestovní výlohy a náklady na smuteční ošacení jsou hrazeny pouze osobám blízkým zemřelého. Ve výši zmíněném zákoně je stanoven také maximální limit této náhrady, který je určen jako desetinásobek pohřebního (jednalo by se o částku 50 000Kč).

Do doby nabytí účinnosti, jež je již několikrát posunuta, soudy postupují podle přechodného ustanovení § 376 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, účinného od 1. 1. 2007, který zároveň zrušil nařízení vlády č. 108/1994 Sb. Zrušené nařízení vlády zákoníkem práce podávalo pouze demonstrativní výčet a k určení výše náhrady záleželo pouze na úvaze soudu. V současnosti vzniklé náklady spojené s pohřbem se bude jejich určení výše náhrady posuzovat také prostřednictvím úvahy soudu. Ač v ustanovení § 376 odst. 2 zákoníku práce jde o výčet taxativní, soud je limitován pouze maximální částkou nákladů na zřízení pomníku nebo desky na hrob do výše nejméně 20 000Kč.⁷⁷

Z ustanovení § 449 odst. 2 občanského zákoníku vychází, že náklady spojené s pohřbem se hradí v případě, pokud nebyly hrazeny pohřebním poskytnutým podle zákona o státní sociální podpoře. Pohřebné je upraveno v ustanoveních § 47 a § 48 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a představuje jednorázový příspěvek pro osobu, která uhradila náklady spojené s výpravou

⁷⁶ POKORNÝ, M.; HOCHMAN, J., *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: Praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, str. 117

⁷⁷ ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník., Velký akademický komentář., 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 1037

pohřbu ve výši 5 000Kč . Přiznána výše nákladů spojená s pohřbem se snižuje o pohřebné. Na rozdíl od odečtu pohřebného, z přiznaných nákladů se neodečítají ty částky, které byly získány od pojišťovny v případě smrti pozůstalými z titulu smluvního pojištění.⁷⁸

3.4. Jednorázové odškodnění

Občanský zákoník v šesté části přiznává jednorázové odškodnění, které náleží pozůstalým v případě usmrcení blízkých osob. Nárok je určen **fixní částkou** a je určen pro osoby taxativně vyjmenované v ustanovení § 444 odst. 3 občanského zákoníku. Donedávna otázku jednorázového odškodnění pozůstalých za nemajetkovou újmu vzniklou usmrcením osoby blízké upravoval pouze zákoník práce v ustanoveních § 378 jako odškodnění za usmrcení zaměstnance následkem pracovního úrazu či nemoci z povolání. Absence jednorázového odškodnění nemateriální újmy v občanském zákoníku řešila judikatura soudů, která přišla s možností odškodňování za ztrátu blízké osoby v řízení o žalobách na ochranu osobnosti podle ustanovení § 11 a 13 odst. 2 občanského zákoníku. Až do 30. dubna 2004 občanský zákoník v případě usmrcení přiznával náhradu pouze jako náklady na výživu pozůstalým a přiměřené náklady spojené s pohřbem (popřípadě účelně vynaložené náklady spojené s léčením). V případě smrti dítěte nepříslušela pozůstalým kromě přiměřených nákladů spojených s pohřbem žádná jiná náhrada nemajetkové újmy.⁷⁹ Nárok mající satisfakční povahu za nemajetkovou újmu byl vložen jako nový třetí odstavec do ustanovení § 444 občanského zákoníku.

Novela občanského zákoníku č. 47/2004 Sb., s účinností od 1. května 2004⁸⁰ zaplnila mezeru v hmotněprávní úpravě a významně zkvalitnila právo na

⁷⁸ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 2 : díl třetí: závazkové právo*, 5. Vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 437

⁷⁹ CILINKOVÁ, M., KUBOŇ, D., Odškodnění při usmrcení osoby blízké. *Bulletin advokacie*. 2004, roč. 2004, č. 10, s. 31. DOI: ISSN 1210- 6348

⁸⁰ Rozsudek NS ČR ze dne 15. 12. 2009, sp. zn. 25 Cdo 4694/2007 zakazuje retroaktivitu u nároku na jednorázové odškodnění pozůstalých a praví: „Zemřel-li poškozený v době před účinností

náhradu škody pozůstalých při usmrcení osoby blízké. Tato změna občanského zákoníku byla přijata spolu s novelizací zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla. Dopad novely je mnohem širší, nevztahuje se pouze na situace, kdy je nemajetková újma způsobena dopravní nehodou, byť v souvislosti s dopravní nehodou bude nejčastěji aplikovaná.⁸¹ Novelizace této oblasti právní úpravy byla nezbytným předpokladem připravovaného vstupu ČR do EU a je plně slučitelná s právními akty Evropského společenství.⁸²

Ustanovení § 444 odst. 3 občanského zákoníku, jež obsahuje úpravu jednorázového odškodnění pozůstalých, upravuje taxativní výčet oprávněných osob, které mohou žádat pevně stanovené odškodnění v zákonné stanovené výši. Zákonodárce zde přiznal odškodnění manželovi či manželce, každému dítěti i každému rodiči částku ve výši 240 000Kč formou jednorázového odškodnění pozůstalé osobě. Dále pak každému rodiči dosud nenarozeného počatého dítěte částku ve výši 85 000Kč⁸³, každému sourozenci zesnulého částku 175 000Kč a v neposlední řadě jednorázové odškodnění každé osobě blízké, která žila ve společné domácnosti se zesnulým ke dni vzniku právní skutečnosti, jež je rozhodná pro uplatnění nároku částkou 240 000Kč.⁸⁴

Přiznání jednorázového odškodnění se odlišuje od ostatních nároku v šesté části občanského zákoníku existencí příbuzenského či jinak obdobného poměru s usmrceným, na rozdíl od nároku na náhradu výživy pozůstalým, jež je okruh

právní úpravy, zakládající nárok na jednorázové odškodnění nemohl pozůstalým na tuto náhradu vzniknout nárok.“ Pokud ke škodě došlo před účinností novely občanského zákoníku, příbuzní či osoby blízké mohou uplatnit nárok na náhradu nemateriální újmy žalobou na ochranu osobnosti podle ustanovení § 13 občanského zákoníku.

⁸¹ HOLUB, M., Jednorázové odškodnění při usmrcení podle novely občanského zákoníku (zák. č. 47/2004 Sb.), *Bulletin advokacie*, 2004, roč. 2004, č. 6, s. 47. DOI: ISSN 1210- 6348

⁸² Důvodová zpráva k zákonu č. 47/2004 Sb.,

⁸³ V článku M. Holuba publikovaný v *Bulletinu advokacie*, autor má kritický pohled na odškodnění pro každého rodiče za dosud nenarozené dítě. Jelikož podle § 7 odst. 1 občanského zákoníku „*způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti má nasciturus, za předpokladu narodí-li se živé.*“ Nelze tedy učinit závěr, že počaté dítě by bylo osobou ve smyslu právním. Lidský plod je považován do okamžiku narození za součást těla matky. Autor navrhuje v případě finanční satisfakce postupovat řešit podle ustanovení § 444 odst. 1, 2. Nastíňuje situaci, kdy dojde k autonehodě způsobenou těhotnou ženou, jež v důsledku nehody potratila. Její partner by pak s ohledem na ust. § 444 odst. 3 písm. d) mohl žádat odškodnění za ztrátu nenarozeného dítěte.

⁸⁴ FIALA, J., KINDL, M., et al. *Občanský zákoník. Komentář*. I. Díl. 1. Vydání Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 746

oprávněných osob na náhradu výživy založen tím, komu zemřelý výživu fakticky poskytoval za jeho života.

Co se týká systematického řazení nového odstavce do ustanovení § 444 občanského zákoníku, přiřazeného do ustanovení týkajícího se institutu odškodnění za bolest a ztížení společenského uplatnění, tudíž nároku na nemateriální újmu, lze konstatovat správnost zařazení odstavce pod toto ustanovení. Z tohoto lze dovozovat, že i nároky poškozených podle ustanovení § 444 odst. 3 se vztahují k ustanovení § 579 odst. 2 občanského zákoníku, jež pojednává o zániku práva smrtí věditele, jestliže bylo omezeno jen na jeho osobu. Jde tedy o nároky zcela osobní povahy zanikající smrtí pozůstalého a nepřechází na dědice zemřelé fyzické osoby, i v případě pravomocného přisouzení, jež ještě nebyly nahrazeny.⁸⁵

Zákonná dikce „za škodu usmrcením“ v ustanovení § 444 odst. 3 občanského zákoníku je vcelku nevhodná, jelikož jak jsem v druhé kapitole vymezila pojem škoda, jež je újma nastalá v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřena v penězích, je tedy napravitelná poskytnutím majetkového plnění. S ohledem na *argumentum a rubrica*⁸⁶ nelze vyvodit opačný význam, ač zákonodárce pojem nevhodně a nepřiléhavě použil k zamýšlené nemateriální újmě.⁸⁷

Další připomínkou k nově zavedenému odstavci je úprava absolutně určitých finančních částek. Na jednu stranu úprava je jednoduchá a přehledná, ale z druhé strany je dosti formální a postrádá možnost přihlížet k odlišnostem konkrétního skutkového stavu v každé jedinečné situaci. Podle mého názoru, stanovení fixních částek za zmařený lidský život nelze spravedlivě určit paušálně zákonem. Při určování výše jednorázového odškodného měl by se ponechat prostor na uvážení soudu v každém případě zvlášť. Každý případ je zcela ojedinělý a přiřknout fixní částku pozůstalé osobě bez ohledu na okolnost případu může být nedostačující nebo v jiné situaci přiřknuté částky by mohly být mezi osobami oprávněnými absurdní a nespravedlivými. Příkladem může být manžel

⁸⁵ HOLUB, M., Jednorázové odškodnění při usmrcení podle novely občanského zákoníku (zák. č. 47/2004 Sb.), *Bulletin advokacie*, 2004, roč. 2004, č. 6, s. 47

⁸⁶ Výklad systematický- tento argument použijeme v případech, že určitá věc se má řešit podle určité části zákona (hlava, článek,...)

⁸⁷ HOLUB, M., Jednorázové odškodnění při usmrcení podle novely občanského zákoníku (zák. č. 47/2004 Sb.), *Bulletin advokacie*, 2004, roč. 2004, č. 6, s. 47

sestry zesnulého bratra, který žil se zesnulým ve společné domácnosti má nárok na podle ustanovení § 444 odst. 3 písm. f) na částku ve výši 240 000Kč, zatímco sestra má nárok na částku 175 000Kč. Zákonodárci postavili sourozence do pozice osob blízkých „II. kategorie“, protože každé další osobě blízké bude náležet odškodné v plné výši, zatímco sourozencům pouze „redukované“.⁸⁸ Dále jsem se zamýšlela, zda jednorázové odškodnění je spravedlivé pro oba rodiče, jestliže jeden z rodičů dítě vychovával a pečoval o něj po celý jeho život a druhý z rodičů o dítě neprojevoval opravdový zájem. V tomto případě by nebylo spravedlivé, aby rodiče dostali stejnou výši odškodnění za ztrátu potomka. Také v případě odškodnění manžela (manželky) po ztrátě zesnulého odškodnit stejnou výši částky ty, kteří spolu věrně žili po celou dobu a ty, kteří žili v rozvráceném manželství popřípadě ani nežili ve společné domácnosti nebo v momentě smrti se nacházejí v rozvodovém řízení. Také co se týká způsobu zavinění, není vzato v úvahu, zda k usmrcení došlo z nedbalosti, nebo úmyslným trestním činem. Podle mého úsudku, nelze stanovit fixní částky pro pozůstalé osoby, jelikož každý případ je tak ojedinelý.

De lege ferenda by mohlo být řešením ponecháno v zákoně jednorázové odškodnění s částkami určenými minimální hranicí, kdež určení finální výše odškodného by mělo být na volné úvaze soudu, který by přihlížel ke konkrétním okolnostem individuálního případu. Jak již tomu je nově v zákoníku práce od 1. 1. 2012.

Částky odškodňující pozůstalé, ač se mohou jevit jako neměnné, soudní praxe připouští snižovat pomocí aplikace ustanovení § 441 občanského zákoníku o spoluúčasti poškozeného a také případně též aplikací ustanovení § 450 občanského zákoníku o snížení náhrady soudem z důvodů zvláštního zřetele hodných, jak je tomu v rozsudku krajského soudu.⁸⁹

3.5. Náhrada nemajetkové újmy podle § 13 odst. 2 OZ

⁸⁸ HOLUB, M., Jednorázové odškodnění při usmrcení podle novely občanského zákoníku (zák. č. 47/2004 Sb.), *Bulletin advokacie*, 2004, roč. 2004, č. 6, s. 49

⁸⁹ Rozsudek KS v Českých Budějovicích - pobočka v Táboře ze dne 15. 11. 2005, sp. zn. 14 To 290/2005 (R 12/2007)

Přiměřené zadostiučinění, též satisfakce, vychází z práva na ochranu osobnosti. Ochrana osobnosti má základ nejen v občanském právu, ale i v Listině základních práv a svobod, kde v čl. 10 odst. 2, kde zaručuje každému právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života a dále v čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva). Právo na ochranu osobnosti je považováno za tzv. všeobecné osobnostní právo příslušející každé fyzické osobě. Právní ochrana člověka, lidské bytosti a rodiny je zakotvena v ustanovení § 11 občanského zákoníku, jež je generální klauzulí, která vychází z Listiny základních práv a svobod, konkrétně z čl. 7, čl. 8, čl. 10, čl. 11, čl. 13, čl. 14. Mezi základní chráněné atributy vytvářející osobnost patří zejména život a zdraví, dále potom občanská čest a lidská důstojnost, jakož i soukromí, jméno a projevy osobní povahy.

Do roku 1990 v našem právním řádu neexistoval institut přiměřené satisfakce za zásah do práva na ochranu osobnosti. Do této doby v úvahu připadala pouze morální satisfakce. V roce 1990 byla provedena novelizace zákonem č. 87/1990 Sb., jež začlenila do občanského zákoníku možnost odškodnění nemateriální újmy přiměřeným zadostiučiněním v penězích. Podle ustanovení § 13 odst. 1 občanského zákoníku má každá fyzická osoba právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Jestliže by se nejevilo postačující zadostiučinění (morální) podle ustanovení § 13 odst. 1, přichází v úvahu též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích. Soud přihlédne k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo a určí podle odstavce 3 téhož ustanovení výši náhrady vzniklé nemajetkové újmě. Ustanovení umožňující náhradu nemajetkové újmy v demonstrativním výčtu důvodů opomíjí situaci, ve které došlo k zásahu do soukromého a rodinného života tím, že zbytečně přišli o blízkou osobu, jež zemřela neoprávněným zásahem do její tělesné integrity.⁹⁰

⁹⁰ MACH, J., Vztah odškodnění dle § 444 odst. 3 občanského zákoníku a satisfakce dle § 13 odstavce 2 občanského zákoníku v případě úmrtí blízké osoby. *Zdravotnictví a právo*, 2005, roč. 9, č. 8, s. 3

Neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti, respektive úzeji vyjádřeno do soukromí členů rodiny, je způsobení úmrtí člena rodiny.⁹¹ Takovýto zásah se ve většině případů projevuje negativně s větší či menší intenzitou, která je odvislá od blízkosti vzájemného vztahu s usmrcenou blízkou osobou. Určující pro stanovení výše satisfakce bude intenzita zásahu do práva na ochranu osobnosti, tak i intenzita vzájemného vztahu s usmrcenou osobou.

Díky judikatuře soudů a nálezům Ústavního soudu⁹², obecné soudy začaly uznávat jako důvod k přiměřenému zadostiučinění i skutečnost, že při ztrátě blízké osoby neoprávněným zásahem došlo k zásahu do rodinného a soukromého života. Tím výklad ustanovení § 13 odst. 2 občanského zákoníku byl rozšířen a tím přiznané zadostiučinění v penězích za nemateriální ztrátu osoby blízké je v pořádku. Prvním soudem, který přispěl k rozšíření výše zmíněného ustanovení, byl Ústavní soud, který ve svém nálezu poukazuje na rozhodnutí⁹³ Evropské komise a Evropského soudu pro lidská práva týkající se interpretace a aplikace čl. 8 odst. 1 Úmluvy. Z těchto rozhodnutí a Úmluvy především zdůrazňuje myšlenku, že: „... *respektování soukromého života musí zahrnovat do určité míry právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými bytostmi*“. Zároveň nálezem podává širší výklad právního spojení „soukromý život“, jehož součástí je též: „...*rodinný život zahrnující i vztahy mezi blízkými příbuznými, když součástí rodinného života jsou nejen sociální a morální vztahy, ale také zájmy materiální povahy (např. vyživovací povinnost)*“. Dále nález praví, že je zde závazek státu respektovat takto pojatý rodinný život a jednat takovým způsobem, který umožní normální rozvoj těchto vztahů.⁹⁴

Ústavní soud rozšířil nálezem pojetí práva na ochranu osobnosti, ale také ústavní stížnost stěžovatelky zamítl, která směřovala proti rozsudkům Vrchního

⁹¹ Rozsudek NS ČR ze dne 28. 2. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1678/2004

⁹² Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 20. 5. 2002, sp. zn. IV. ÚS 315/01, dále nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 3. 2000, sp. zn. II. ÚS 517/99, rozsudek NS ČR ze dne 11. 6. 2001, sp. zn. 28 Cdo 931/2002 (citováno z MACH, J., Vztah odškodnění dle § 444 odst. 3 občanského zákoníku a satisfakce dle § 13 odstavce 2 občanského zákoníku v případě úmrtí blízké osoby. *Zdravotnictví a právo*, 2005, roč. 9, č. 8, s. 5)

⁹³ Nutno podotknout, že ve všech třech rozhodnutích se jednalo o přímý zásah orgánů veřejné moci do práv chráněných čl. 8 Úmluvy oproti nálezu Ústavního soudu, který zamítl ústavní stížnost stěžovatelky. Zásah do chráněných práv stěžovatelky nebyl způsoben orgány veřejné moci, ale byl způsoben nedbalostním úkonem lékaře a v důsledku úkonu došlo ke smrti. Tento zásah je kvalitativně odlišný od případného zásahu státu do soukromí, jenž je nepřipustný zejména podle čl. 8 Úmluvy.

⁹⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 3. 2000, sp. zn. II. ÚS 517/99

soudu a Krajského soudu se zamítavým rozhodnutím návrhu na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 občanského zákoníku. První z napadených rozsudků žalobu na ochranu osobnosti (nemajetková újma spočívající ve smrti matky stěžovatelky způsobena nedbalostním jednáním ošetřujícího lékaře) zamítl a výrok odůvodnil tak, že „...*smrt osoby blízké, být způsobena zaviněním jiné osoby, znamená sice hluboký zásah do mezilidských vztahů, nezakládá však právo na poskytnutí zadostiučinění v rámci ochrany osobnosti*“.⁹⁵ Soud prvního stupně tedy nepovažuje právo na rodinný život jako součást ochrany osobnosti.

Druhý napadený rozsudek Vrchního soudu v Praze potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně, a však dospěl k závěru, že: „...*obecně nelze vyloučit neoprávněný zásah do práva na soukromí fyzické osoby v důsledku úmrtí blízké osoby, neboť soukromí v sobě zahrnuje i sféru rodinného života*“.⁹⁶ Vrchní soud poukázal, že v případě stěžovatelky k takovému zásahu nedošlo, poněvadž žaloba byla podána s tříletým odstupem od smrti matky a stěžovatelka s matkou dlouhodobě nežila a matka byla odkázána na pečovatelskou službu. Ústavní stížnost byla v tomto případě nedůvodná.

V případě určení výše satisfakce nemajetkové újmy není zákonem stanovena žádná hranice a určení přesné částky je na volném uvážení soudu. V ustanovení § 13 odst. 3 jsou pouze stanovena kritéria pro určení výše satisfakce nemajetkové újmy. Prvním kritériem je závažnost vzniklé nemajetkové újmy, kde je posuzováno především intenzita, rozsah či délka trvání, čím závažnější zásah, tím vyšší by měla být částka přiznané náhrady. Druhým kritériem jsou okolnosti, za kterých k neoprávněnému zásahu došlo, jež ohraničují úvahy soudu vedoucí k výsledné částce. Okolnosti případu by měly být zkoumány jak ve vztahu k postižené osobě, tak ve vztahu k osobě, která neoprávněný zásah způsobila. Může se jednat jak o okolnosti polehčující, tak okolnosti přitěžující. Soud musí vždy vycházet z co nejpřesněji zjištěného skutkového stavu a opírat se o přezkoumatelná konkrétní hlediska. Soud při určování výše satisfakce musí též zohlednit majetkové poměry osoby, která neoprávněně zasáhla do soukromí poškozeného.

⁹⁵ Rozsudek KS v Českých Budějovicích ze dne 15. 3. 1999 č. j. C 2/99-24

⁹⁶ Rozsudek VS v Praze ze dne 20. 7. 1999 č. j. 2 Co 96/99-38.

Obecnost zákonných kritérií a zákonná bezlimitnost pro určení možné výše satisfakce jsou v pořádku, neboť zohledňují veškeré okolnosti případu. Ovšem v praxi při uplatňování nároku u soudu může být pro stranu žalující tato bezlimitnost vcelku nespravedlivá v podobě soudního poplatku a náhrady nákladů řízení odvislé od žalované částky. Podle ustanovení § 79 odst. 1 OSŘ musí návrh na zahájení řízení obsahovat rozhodující skutečnosti a musí být z něho patrné, čeho se navrhovatel domáhá, tedy již v návrhu musí být uvedena konkrétní výše peněžité satisfakce. Žalobce musí ohodnotit vlastní utrpěnou nemateriální újmu bez zákonného vodítka, jež je postavena na subjektivních pocitech ovlivněnými emocemi ze ztráty blízké osoby. S ohledem na citlivost nároků na přiměřenou satisfakci a s ohledem na nepředvídatelnost soudního rozhodnutí ve smyslu výše žalovaného odškodnění bylo by vhodné stanovit pevnou částkou výši soudního poplatku, tak i výši náhrady soudních nákladů, nikoli výši poplatku určenou procentuálně odvislého od celkové žalované částky.⁹⁷

Účelem přiznané satisfakce je zmírnit tuto újmu nastalou smrtí osoby blízké ve sféře rodinného života a soukromí. Určování výše satisfakce za ztrátu osoby blízké patří mezi nejcitlivější otázky, které soudy v civilním řízení řeší.

3.6. Vztah jednorázového odškodnění podle § 444 odst. 3 a satisfakce podle § 13 odst. 2 OZ

Po novelizaci občanského zákoníku zákonem č. 47/2004 Sb., jež vložil nový odstavec do ustanovení § 444 pojednávající o jednorázovém odškodnění pozůstalých osob, vznikla otázka, zda novela bude mít, či nebude mít vliv na poskytování přiměřené satisfakce podle § 13 odst. 2 a odst. 3 občanského zákoníku. Tuto otázku vyřešil Ústavní soud v nálezu č. 98. V roce 2005 plénem Ústavního soudu pod sp. zn. Pl. ÚS 16/04 projednávalo návrh⁹⁸ zabývající se

⁹⁷ NERADOVÁ, V., Uplatnění nároku na ochranu osobnosti s požadavkem náhrady nemateriální újmy v penězích, *Právní rozhledy*, 2011, č. 5, roč. 2011, s. 180

⁹⁸ Návrh na zrušení ustanovení § 442 odst. 1 a § 449 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku. V návrhu stěžovatel se domáhal zaplacení částky 2 000 000 Kč proti P. M., a.s., z důvodů usmrcení jeho patnáctiletého syna. Požadoval zaplacení částky a zároveň se domáhal náhrady nemajetkové újmy, a to pro citovou újmu vyvolanou utrpením nad náhlým úmrtím syna, nadále majetkovou újmu z důvodů, že by mu zemřelý syn mohl v budoucnu pomáhat v podnikání. Po vleklých soudních řízeních Nejvyšší soud zamítl dovolání a stěžovatel se obrátil s ústavní stížností na Ústavní soud.

problematikou náhrady škody při úmrtí blízké osoby. Ústavní soud se k této otázce vyjádřil tak, že shledal úpravu obsaženou v ustanovení § 444 odst. 3 občanského zákoníku „...úprava nedává svojí jednoznačností žádný prostor pro odlišný výklad...za natolik paušální, že jí nelze považovat za vyčerpávající...proto nevyklučuje, pokud jednorázové odškodnění není dostatečnou satisfakcí za vzniklou újmu na osobnostních právech, aby se dotčené osoby domáhaly další satisfakce podle ustanovení na ochranu osobnosti.“⁹⁹ Tento nálezn je zajímavý především odlišnými stanovisky tří disentujících soudců (S. Balík, M. Výborný, E. Wagnerová).

Soudci S. Balík a M. Výborný ve společném stanovisku vyjádřili nesouhlas s argumentací odůvodnění nálezu v tom směru, že daná úprava v ustanovení § 444 odst. 3 občanského zákoníku neumožňuje svojí jednoznačností žádný odlišný výklad. Oba soudci navrhovali připojit interpretativní výrok, který obsahoval myšlenku, že postačí uplatnění náhrady podle ustanovení § 444 odst. 3 občanského zákoníku a pokud po provedeném dokazování soud zjistí, že škoda v podobě celkové újmy je větší než částka uvedená v citovaném ustanovení, může soud za použití analogické aplikace ustanovení § 13 odst. 2 a odst. 3 občanského zákoníku rozhodnout o vyšším jednorázovém odškodnění. Dalším argumentem soudců bylo, že nárok na jednorázové odškodné podle ustanovení § 444 odst. 3 je dán „bez jakéhokoliv dokazování“¹⁰⁰ s tím, že po provedení dokazování je možné vyměřit částku vyšší. Uvedený návrh nezískal potřebnou většinu v plénu, a tedy se nestal součástí zamítavého výroku nálezu.

Další z řad soudců Ústavního soudu E. Wagnerová navrhovala vynést tento interpretativní výrok: „Náhradou skutečné škody se v případech odůvodněných vyzarováním principů obsažených v čl. 10 odst. 2 Listiny, resp. Čl. 8 odst. 1 Úmluvy do interpretace § 442 odst. 1 obč. zák. rozumí i peněžní kompenzace citové újmy vytrpěné úmrtím osoby blízké, k níž došlo v důsledku zaviněného protiprávního jednání nebo jednání v příčících se dobrým mravům fyzickou nebo právníckou osobou“. Soudkyně Wagnerová souhlasila s většinovým názorem, že v občanském zákoníku je absence definice pojmu škoda, ale především kladla důraz na to, že občanský zákoník nerozlišuje mezi škodou

⁹⁹ Nález pléna Ústavního soudu ČR ze dne 4. 5. 2005, publikovaný pod č. 265/2005 Sb.

¹⁰⁰ Soudci vycházeli z komentářů k občanskému zákoníku ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník*, Praha: C. H. Beck, 2004, s. 639

hmotnou a nehmotnou (nemateriální) s poukazem na prvorepublikovou judikaturu nejvyšších soudních instancí. Dále soudkyně své odlišné stanovisko podpořila vysvětlením, proč spatřuje problém v aplikaci ustanovení o ochraně osobnosti, jak na ni odkazuje většina pléna. Soudkyně Wagnerová soukromí spatřuje jako hodnotu horizontálně nesrovnatelnou s lidskou důstojností a upozorňuje na skrytá nebezpečí řešení zvoleného většinou. Skrytá nebezpečí jsou spatřována v tom, je-li totiž náhrada škody vázána na soudem zjištěné zaviněné protiprávní jednání či opomenutí škůdce, které musí být v příčinné souvislosti se vzniklou škodou, je odpovědnost v případě sporu o ochranu osobnosti dána objektivně, tedy bez ohledu na zavinění. Dalším skrytým nebezpečím je, že uplatňovaný nárok žalobou na ochranu osobnosti nepodléhá promlčení na rozdíl od nároku na náhradu škody. Po přesunu věci z náhrady škody do řízení ve věci na ochranu osobnosti je škůdcovo vlastnické právo chráněno mnohem méně, než v řízení o náhradě škody. Jak ze stanoviska vyplývá, forma a intenzita zavinění škůdce by měla mít hlavní význam pro stanovení jeho povinnosti nahradit škodu za citovou újmu poškozenému.¹⁰¹ V praxi pak může jít o to, že nároky pozůstalých osob uplatněné z titulu náhrady škody nebudou soudem přiznány z důvodů nezjištěného zavinění, zatímco nároky na náhradu škody uplatněných v titulu ochrany osobnosti budou přiznány, jelikož zde je dána odpovědnost za výsledek.

Další pochybnost vidí R. Ždárek v tom, zda po podání dvou žalob pro jeden zásah- na náhradu škody a na ochranu osobnosti, jsou projednávány skutečně dva rozdílné nároky. Jestliže by žalobce svůj nárok kvalifikoval bez právní kvalifikace, nebylo by zřejmé, o jaké řízení půjde (řízení o náhradě škody, nebo řízení o ochraně osobnosti). Ždárek ve svém příspěvku zdůrazňuje rozdílnost nároků, jež jsou podmínkou pro paralelně probíhající řízení, aniž by zde byla překážka litispendence. Ve dvou řízeních nelze projednávat stejnou věc. Stejná věc znamená, pokud se řízení týká téhož předmětu¹⁰², totožných osob a jedná-li se o shodný nárok. Otázkou je, zda ustanovení o ochraně osobnosti je ve vztahu

¹⁰¹ Nález pléna Ústavního soudu ČR ze dne 4. 5. 2005 č. 265/2005 Sb. (citováno z: FORMÁNKOVÁ, V., *Ochrana osobnosti a náhrady škody, Ústavněprávní aspekty náhrady škody a imateriální újmy na zdraví. Zdravotnictví a právo*, 2008, roč. 12, č. 3-4, s. 18-19)

¹⁰² Tentýž předmět řízení je dán v případě, jestliže shodný nárok či stav vymezený žalobním petitem vyplývá ze stejných skutkových tvrzení, jimiž byl uplatňován (citováno z ŽDÁREK, R., *Ochrana osobnosti a náhrady škody, Civilní odpovědnost při poskytování zdravotní péče. Zdravotnictví a právo*, 2008, roč. 12, č. 3-4, s. 8)

speciality k ustanovením o náhradě škody při poskytování odškodnění nemajetkové újmy za usmrcení osoby blízké.¹⁰³

Posledním vztahem je otázka **promlčitelnosti nároků**. Rozdíl mezi nemajetkovou újmou podle ustanovení § 13 odst. 2 občanského zákoníku a náhradou škody spočíval v promlčení těchto práv. Právní nauka otázku promlčitelnosti či nepromlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 občanského zákoníku v souvislosti s neoprávněným zásahem do práv na ochranu osobnosti považuje za spornou. Od novelizace ustanovení § 13 občanského zákoníku se judikatura přiklání k názoru, že právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích se nepromlčuje, zatímco v případě žaloby na náhradu škody na zdraví může žalovaná strana po marném uplynutí obecné promlčecí doby podat námitku promlčení. V praxi to přinášelo takové situace, kde žalující strana, která neuspěla s návrhem na přiznání odškodného (např. nebylo zjištěno zavinění, uplynutí obecné promlčecí lhůty), podala žalobu na ochranu osobnosti.

Jak právní nauka¹⁰⁴ vykládá promlčení sporně, tak i soudní judikatura není v tomto jednotná, jež spory vzniklé od novelizace trvají do současnosti. Pro nastínění vývoje judikatury zabývající se otázkou promlčení nemateriální újmy podle ustanovení 13 odst. 2 občanského zákoníku uvedu judikáty, které ukazují nejednotnost soudního výkladu. Nejprve judikatura Vrchního soudu v Olomouci dovodila, že „*právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 obč. zák. je právem majetkové povahy, které se promlčuje v obecné promlčecí době*“.¹⁰⁵ Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí z roku 2007 vyslovil opačný názor: „*Právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích za neoprávněný*

¹⁰³ ŽDÁREK, R., Ochrana osobnosti a náhrady škody, Civilní odpovědnost při poskytování zdravotní péče. *Zdravotnictví a právo*, 2008, roč. 12, č. 3-4, s. 8

¹⁰⁴ Nesouladné názory na otázku promlčitelnosti, resp. nepromlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy v penězích se projevují do současnosti. To, že se toto právo promlčuje, se např. dovozuje v publikaci *Ochrana osobnosti podle občanského práva* (Knapp, K., Švestka J., et. al., čtvrté podstatně přepracované a doplněné vydání, Linde Praha, a.s. 2004, str. 198-199) a v obdobném znění též v *Komentáři k občanskému zákoníku* (Jehlička O., Švestka J., Škárová M., Spáčil, J., et. al., 10. vydání, C.H.BECK 2006). Opačný názor, že se naopak toto právo nepromlčuje, je uveden v *Komentáři k občanskému zákoníku* (Holub, M., et al., 1. svazek, Linde Praha, a.s., 2002, str. 88 a 89) citováno z rozsudku NS ČR ze dne 28. 6. 2007 sp. zn. 30 Cdo 1522/2007

¹⁰⁵ Rozsudek VS v Olomouci ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 1 Co 63/2003

zásah do práva na ochranu osobnosti je nepromlčitelným nárokem“.¹⁰⁶ V rozhodnutí se Nejvyšší soud přiklonil k právním zastáncům názoru, že právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 občanského zákoníku se nepromlčuje, protože podává samostatnou úpravu zvláštních prostředků ochrany osobnosti. Dále Nejvyšší soud poukázal na dřívější rozhodnutí, že „...*právo na ochranu osobnosti fyzické osoby občanský zákoník upravuje jako jednotné právo, jehož úkolem je v rámci občanskoprávní oblasti zabezpečit respektování osobnosti fyzické osoby a její všestranný svobodný rozvoj*“.¹⁰⁷ Z citovaného vyplývá, že nelze proto jako právo ryze osobní povahy, jež zahrnuje ustanovení § 11 a následující občanského zákoníku, oddělit od nepromlčitelnosti nemajetkových práv ustanovení § 13 odst. 2 občanského zákoníku ač se satisfakce nemajetkové újmy přiznává v penězích. Odůvodnění Nejvyšší soud uzavřel závěrem, že úvahy o podobnosti nároku na satisfakci nemajetkové újmy s reparační funkcí majetkových nároků a nárokem na satisfakci podle § 13 odst. 2, jež by se měl promlčet v obecné tříleté promlčecí lhůtě, nemá jakýkoliv zákonný podklad.¹⁰⁸

Ovšem na základě občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR bylo dne 12. 11. 2008 publikováno rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. 2. 2004, jež sjednocuje současnou soudní judikaturu. *„Právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 obč. zák. je právem majetkové povahy, které se promlčuje v obecné promlčecí době*“.¹⁰⁹ Řešení vleklého sporu o promlčení mělo netypický průběh, jelikož Nejvyšší soud nepřijal k publikaci ve Sbírce soudních rozhodnutí stanovisko Nejvyššího soudu, které došlo k závěru, že právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 nepodléhá promlčení, ba naopak byl publikován rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 1 Co 63/2003, zastávající opačný závěr. Pro tento závěr soud přihlédl k paralele promlčitelnosti nároků na jednorázové odškodnění pozůstalých podle ustanovení § 444 odst. 3 občanského zákoníku. Publikací tohoto rozhodnutí byla dovršena problematika promlčení těchto nároků.

¹⁰⁶ Rozsudek NS ČR ze dne 28. 6. 2007, sp. zn. 30 Cdo 792/2007

¹⁰⁷ Rozsudek NS ČR ze dne 25. 9. 2003 sp. zn. 30 Cdo 1542/2003

¹⁰⁸ DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T., Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy, *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 15, s. 566

¹⁰⁹ Rozsudek NS ČR ze dne 12. 11. 2008, sp. zn. 31 Cdo 3161/2008

Závěrem tedy vyplývá, že nároky z titulu práva na ochranu osobnosti a nároky z titulu náhrady škody se promlčují po uplynutí obecné objektivní tříleté lhůty, jedná-li se o škodu způsobenou úmyslným jednáním, tak promlčecí lhůta je desetiletá a běží ode dne, kdy došlo k události, z nichž vznikla škoda. Promlčení práva z odpovědnosti za škodu je obsaženo v ustanovení § 106 odst. 1 občanského zákoníku, kde podle zmíněného ustanovení se právo na náhradu škody promlčí za dva roky ode dne, kdy se poškozený dozví o vzniku škody a o její výši, jakož i o tom, kdo za škodu odpovídá. Tímto zákon rozlišuje mezi subjektivní (§ 106 odst. 1) a objektivní (§ 106 odst. 2) promlčecí dobou.

3.7. Snížení náhrady soudem

Ve výjimečných případech náleží soudu právo snížit rozsah náhrady škody. S ohledem na princip plné náhrady nelze toto právo užívat pravidelně a mechanicky. Právo označované jako moderační (*ius moderandi*) je upraveno v posledním ustanovení § 450 spadající do hlavy druhé o odpovědnosti za škodu v občanském zákoníku. Účelem výše zmíněného ustanovení je odstranit tvrdost zákona na straně škůdce, jestliže vyměřená výše náhrady za způsobenou škodu neúmyslným jednáním by byla v rozporu s principem ekvity. Podmínku pro snížení zjištěného rozsahu náhrady, která by jinak poškozenému (pozůstalému) náležela v plném rozsahu, zákonodárce vymezil jak pozitivně, tak negativně.

Pozitivní podmínkou jsou tzv. důvody zvláštního zřetele hodné, jež mohou spočívat zejména v tom, jak ke škodě došlo, jaký společenský dopad měla způsobená škoda, dále pak osobní, výdělkové či majetkové poměry škůdce, popřípadě jeho zákonné vyživovací povinnosti. Tyto okolnosti jsou pouze příkladné, vyjádřeny slovem „zejména“ a je na volném uvážení soudu u jakých důvodů aplikuje moderační právo. Soud též přihlédně k poměrům poškozené osoby.

Negativní podmínkou je úmyslná forma zavinění, která vylučuje možnost aplikace moderačního práva soudem, ale se zřetelem na výchovnou funkci je třeba náležitě zvážit, zda a do jaké míry lze snížení náhrady použít, když škoda byla

způsobena v opilosti.¹¹⁰ Obě podmínky musí být splněny kumulativně pro možnost snížení rozsahu náhrady. Na druhé straně soud může rozsah náhrady snížit jak v případě odpovědnosti za škodu způsobenou zaviněně, tak i v případě odpovědnosti za škodu bez zřetele na zavinění. Snížení přichází v úvahu, jestliže škoda byla způsobena více škůdci, i v případě spoluzavinění poškozeného. Soud ovšem nemůže nepřiznat žádnou náhradu.

Snížení náhrady podle ustanovení § 450 občanského zákoníku přichází v úvahu až po odečtení části, která připadá na spoluzavinění poškozeného. Dále jestliže soud nestanovil solidární odpovědnost více škůdců, může náhradu snížit až po jejím rozdělení na jednotlivé škůdce na základě jejich účasti na způsobené škodě.¹¹¹

¹¹⁰ POKORNÝ, M.; HOCHMAN, J., *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: Praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, str. 119

¹¹¹ ŠVESTKA, Jirí a kol. *Občanský zákoník*, Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1323

4. PRÁVNÍ ÚPRAVA NÁHRADY ŠKODY

Čtvrtá kapitola je věnována vývoji soukromoprávní úpravy v oblasti občanského práva zabývající se náhradou škody s použitím příslušné judikatury vycházející v té době platných zákonů. Pro lepší pochopení současné úpravy je třeba ve stručnosti nastínit historický vývoj, který dal základ pro současnou občanskoprávní úpravu. Závěrem kapitoly zaměřím svoji pozornost na připravovaný návrh občanského zákoníku s vyplývajícími klady a zápory nové úpravy pro společnost.

4.1. Exkurz do historie a vývoj institutu náhrady škody

Počátkem 19. století, jež je považováno za dobu velkých právních kodifikací, došlo na území našeho státu k rozvoji soukromoprávní úpravy počínaje přijetím rakouského obecného zákoníku občanského, tzv. ABGB. Zákoník, vyhlášen 1. června 1811, který byl považován na svoji dobu za velice moderní¹¹² legislativní dílo založené na přirozenoprávní teorii, jež obsahoval 1502 paragrafů. Platnost pozbyl v roce 1950 přijetím nového zákona č. 141/1950 Sb. Občanský zákoník (tzv. střední občanský zákoník), který podstatně zrušil podstatnou část obecného zákoníku občanského. Po přijetí ústavy v roce 1960 byly zahájeny rozsáhle rekodifikační práce, včetně práce na novém občanském zákoníku, jež vyústily v přijetí zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, dosud platný. Po pádu komunistického režimu v letech 1989 se začalo pracovat na novelizacích mnoha zákonů. Nejvýznamnější novelou občanského práva byla provedena zákonem č. 509/1992 Sb., jež ponechala s určitými úpravami náhradu škody, dědění a obecnou část, tento stav měl být pouze provizorní a měly být započaty práce na novém zákoníku, které skončily se zánikem Československé

¹¹² Důkazem kvality zákoníku je fakt, že zákoník ve své základní podobě s určitými modifikacemi platí dosud v Rakousku a Lichtenštejnsku

federace. Až v roce 2000 byl schválen věcný záměr nového občanského zákoníku, který momentálně již prošel Parlamentem a již je podepsaný prezidentem. Očekávaná účinnost nového občanského zákoníku je dána na 1. ledna 2014.

4.1.1. Obecný zákoník občanský z roku 1811

Institut náhrady škody byl v Obecném zákoníku obecném (dále jen ABGB) upraven v hlavě třicáté pod označením „O právu na náhradu škody a zadostiučinění. (§ 1293-1341)“. Rozdíly s dnešní úpravou jsou spatřovány v odpovědnosti¹¹³ za škodu, jež byla postavena na presumpci nezavinění, na základě toho důkazní břemeno leželo na škůdci.¹¹⁴ Oproti dnešní úpravě, ABGB definuje pojem „škoda“ v ustanovení § 1293 takto: *„Škodou nazývá se každá újma, která byla někomu učiněna na jmění, právech anebo jeho osobě. Od toho se rozeznává ušlý zisk, jež může někdo očekávati podle obyčejného běhu věcí.“* V současné právní úpravě je absence pojmu škoda, pouze je úprava týkající se způsobu náhrady. ABGB pojímá do pojmu škoda i újmu učiněnou na právech a na osobě, tedy újmu nemajetkovou. Způsob náhrady škody je upřednostňován v naturální restituci (tj. uvedení do původního stavu) před dnešní reutární náhradou. ABGB v ustanovení § 1323 přesněji upravuje způsob náhrady takto: *„Aby byla nahrazena způsobená škoda, musí býti vše uvedeno v předešlý stav, nebo není-li to možno, nahrazena odhadní cena. Týká-li se náhrada jen utrpené škody, nazývá se vlastně odškodněním; pokud však se vztahuje také na ušlý zisk a na shlazení způsobené urážky, nazývá se plným zadostiučiněním.“*¹¹⁵

Co se týče úpravy odškodňování pozůstalých osob ABGB v ustanovení § 1327 : *„Vzejde-li z ublížení na těle smrt, nahrazeny buďte nejen všechny útraty, nýbrž buďte i pozůstalým, o jichž výživu usmrcený dle zákona byl povinen pečovati, nahrazeno vše, co jim tím ušlo.“* Přísluší pozůstalým co jim ušlo z výživy, o kterou se jim měl zemřelý starat, tzv. vyživovací důchod. Všechny útrapy soudní

¹¹³ Co v současné právní úpravě je nazýváno odpovědností, nazýval občanský zákoník občanský v originálním znění „haftung“, který byl do češtiny překládán slovem „ručení“ (citováno z ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník, Velký akademický komentář, 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 790)

¹¹⁴ Z rozsudku NS ČSR ze dne 9. 12. 1924, sp. zn. Rv I 1468/24 : *„Kdo přestoupil zákonný bezpečnostní předpis ručí za škodu, nedokáže-li, že není příčinné souvislosti mezi jeho jednáním (opomenutím) a škodou (§ 1311 obč. zák.).“*

¹¹⁵ Zákon č. 946/1811 Sb. Obecný zákoník občanský

praxe vykládala jako útrapy, jež byly usmrcením přímo podmíněny a s ním spojeny, tak i útraty pohřbu a výlohy s tím spojené (náklady na smuteční šaty, zřízení náhrobního kamene a náhrobních ozdob a odměnu hřbitovního zahradníka¹¹⁶, náklad na postavení náhrobku usmrcenému¹¹⁷). Soud se musel vypořádat s otázkou, zda se hradí lékařské a léčebné výlohy vzniklé z usmrcení zemřelého v důsledku nervového otřesu, útraty zotavení, náhradu pro neschopnost k práci a ušlého zisku. Soud tyto náhrady nákladů zamítl s odůvodněním, že zákon ani samotným poškozeným nepřiznává náhradu škodu za duševní útrapy a za poškození, natož třetím osobám. Jiná náhrada než v ustanovení § 1327 uvedená pozůstalým nepatří.¹¹⁸

Pozoruhodné je rozhodnutí soudu, které se zabývalo nárokem manžela na výživné po usmrcené manželce. Soud ve svém rozhodnutí došel k závěru, že manželka k manželu neměla zákonnou vyživovací povinnost, a proto pozůstalému manželovi nepřiznal měsíční důchod.¹¹⁹ V dalším rozhodnutí soud stanoví: *“Nárok podle § 1327 obč. zák. není nárokem jednotným pro všechny pozůstalé, nýbrž úplně samostatným nárokem každého pozůstalého na náhradu toho, co mu smrtí živitele ušlo a ještě ujde.”*¹²⁰ Z tohoto výroku vyplývá, že nároky se posuzují podle osobních, majetkových poměrů pozůstalých. Nároky pro pozůstalé děti, které nejsou schopny se o sebe postarat, se bude lišit od nároků pracující matky dětí.

Ve špatné pozici v té době se nacházely nemanželské děti, jež neměly nárok na tzv. vyživovací důchod. Jejich výživa měla být zaopatřena pouze z pozůstalosti zemřelého. Manželské děti měly nárok na vyživovací důchod do té doby, dokud nebyly schopny se samy živit. Pokud škůdce prokázal u soudu, že děti jsou schopny samostatně se živit, byl zproštěn povinnosti platit výživné.

4.1.2. Občanský zákoník z roku 1950

V důsledku politických změn nastalých v po převratu v roce 1948 a nástupem komunistického režimu byl přijat v rámci tzv. dvouletky zákon č.

¹¹⁶ Rozsudek NS ČSR ze dne 12. 1. 1928, sp. zn. Rv I 767/27

¹¹⁷ Rozsudek NS ČSR ze dne 5. 2. 1924, sp. zn. Rv II 782/23

¹¹⁸ Rozsudek NS ČSR ze dne 22. 2. 1929, sp. zn. Rv II 549/28.

¹¹⁹ Rozsudek NS ČSR ze dne 13. 9. 1928, sp. zn. Rv I 2024/27

¹²⁰ Rozsudek NS ČSR ze dne 6. 8. 1924, sp. zn. Rv I 1048/24

141/1950 Sb., občanský zákoník, který nahrazoval obecný zákoník občanský. Občanský zákoník byl ovlivněn socialistickými ideologiemi a byla snaha o přiblížení se k sovětskému právu. Oproti obsáhlému kodifikačnímu dílu v Obecném zákoníku občanském, úprava obsažena ve výše zmíněném zákoníku zjednodušena k hraničním funkcím, jež měla za cíl lidovější přístup. Zjednodušení zákoníku taktéž mělo za následek vynětí rodinných vztahů z věcné působnosti zákona a zákoník byl zredukován na úpravu majetkových práv. V oblasti úpravy náhrady škody, které byly upraveny pod hlavou šestnáct jako „závazky k náhradě škody“ zákoník upustil od presumpce zavinění. Stále zde chyběla úprava prevence a předcházení hrozícím škodám. Shodně s z.o.z., zákoník upravoval obsah a rozsah náhrady škody, kde přetrvávala přednost náhrady škody uvedením do předchozího stavu, bylo-li to možné, v případě nemožnosti následovala finanční satisfakce. Škoda se hradila nejen skutečná, nýbrž i to, co poškozenému ušlo (zákoník se záměrně z ideologických důvodů vyhnul pojmu „ušlý zisk“, jelikož pojem „zisk“ byl spojován s kapitalismem).¹²¹ Co se týče odškodnění pozůstalých osob, občanský zákoník v případě usmrcení poškozeného určoval pro škůdce povinnost nahradit náklady léčení a pohřbu a to, co ušlo osobám odkázaným svou výživou na usmrceném.

Soudní praxe se ve svém rozhodnutí zabývala výkladem pojmu osoby odkázané svou výživou na usmrceném, kde odůvodnila nepřiznání náhrady výživy pro pozůstalou manželku po usmrceném manželu v důsledku dopravní nehody tak, že „...zákon omezuje okruh osob, oprávněných požadovat v tomto případě náhradu škody na osoby, odkázané svou výživou na usmrceného, tu nelze pojem těchto odkázaných osob vykládat tak, že jimi jsou i osoby, u nichž stav odkázanosti nastal teprve smrtí osoby škůdцем usmrcené.“¹²² Soud zamítl nárok na výživu pozůstalé manželce s tím, že za života manžela nebyla nikterak odkázaná na jeho výživu a výklad tohoto pojmu je vyloučen z podstaty věci, aby byl někdo odkázán výživou na osobu, která již nežije. Soud ve výše citovaném rozsudku přiznal pouze nárok nezletilé dvanáctileté dceři po zemřelém se slovy,

¹²¹ V komentářích byl dán důraz na to, že „tím, co poškozenému ušlo, není v naší společnosti ušlý kapitalistický zisk, nýbrž újma, vzniklá tím, že poškozený následkem škodné události nemohl svou práci rozmnožit svůj majetek tak, jako kdyby ke škodné události nebylo došlo.“ KNAPP, V. et al. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek II.* 2. vydání. Praha: Orbis, 1955, s. 299-300. (citováno z ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník., Velký akademický komentář., 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 967-968)

¹²² Rozsudek městského soudu v Praze z 10. 5. 1960, 11 Co 79/60

že za života již byla odkázána svou výživou na pozůstalém otci a jako školačka nemá vlastní prostředky ke krytí osobních potřeb. Přiznaná náhrada na výživu se snižuje o výši poskytovaného sirotčího důchodu.

4.1.3. Občanský zákoník z roku 1964 do roku 1991

Občanský zákoník z roku 1950 neměl dlouhého trvání a v roce 1964 byl přijat zákon č. 60/1964 Sb., občanský zákoník, který vyčlenil nejen rodinné vztahy, ale i vztahy pracovněprávní (zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce) a hospodářskoprávní (zákon č. 109/1964 Sb. hospodářský zákoník) vztahy ze své úpravy. Ve srovnání s předchozími zákoníky znamenal odklon a krok zpět ve vývoji občanského práva. Vlivem režimu byl zákoník kogentní povahy s převahou veřejnoprávních prvků a byl pojat především jako úprava spotřebitelského práva.

Úprava náhrady škody byla již terminologicky správně pojmenována a zařazena do hlavy s názvem „Odpovědnost za škodu“. Zákoník rozlišoval povinnost k náhradě škody, která zavazovala občany a mezi povinnostmi zavazující organizace (tj. právnické osoby). Původní znění ustanovení § 420 prvního odstavce vymezilo vznik povinnosti nahradit škodu jejím způsobením tím, že škůdce porušil právní povinnost (důkazní břemeno leželo na škůdci). Zavinění se presumovalo, škůdce chtěl-li se vyvinit, musel prokázat, že škodu nezavinil.¹²³ Úprava způsobu a rozsahu náhrady, který občanský zákoník zvolil, je zcela odlišná od předchozích, jelikož vypustil pojmy skutečná škoda a „ušlý zisk“, které nahradil pojmy škoda „skutečná“ a škoda „jiná“. Terminologie se zajisté lišila, ale soudní praxe považovala za škodou jinou, to lze podřadit pod „ušlý zisk“ v dnešní době. Příkladem tzv. jiné škody dle judikatury je: ušlý bankovní úrok¹²⁴, ušlý medový výnos, k němuž došlo v důsledku úhynu včel¹²⁵.

Odškodnění pozůstalých osob bylo upraveno pod označením „náhrada při usmrcení“ v ustanovení § 448 občanského zákoníku stanovující tyto nároky: „*Při usmrcení se hradí peněžitým důchodem náklady na výživu pozůstalým, kterým zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat.*“ Citované ustanovení

¹²³ ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník., Velký akademický komentář., 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 792

¹²⁴ Rozsudek NS ČSR ze dne 21. 10. 1971 sp. zn. 6 To 33/71

¹²⁵ Rozsudek KS v Brně z 22. 7. 1969, sp. zn. 7 Co 233/69

rozeznávalo mezi dvěma skupinami osob, jež byly oprávněny k nároku na peněžitý důchod. Jednalo se o osoby, kterým zemřelý fakticky poskytoval výživu bez právního důvodu (vyživovací povinnost nevyplývala ze zákona ani ze smlouvy). Druhou skupinou osob byla skupina, která splňovala podmínky pro poskytování výživného podle zákona o rodině.

Dalším mezním bodem ve vývoji občanského práva byl pád komunistického režimu na konci roku 1989. Bylo potřeba novelizovat řadu právních předpisů reagujících na nové společenské poměry. V roce 1991 byl novelizován občanský zákoník provedený zákonem č. 509/1991 Sb. Současná podoba zákoníku a zákonná úprava institutu náhrady škody je výsledkem právě zmiňované novely. Novela upravila terminologii, vypustila „odpovědnost občanů“ a „odpovědnost organizací“. Dále upravila obsah prevenčního ustanovení § 415, kde vypustila preventivní povinnost při hrozbě bezdůvodného obohacení a přidala do hrozících škod ochranu přírody a životního prostředí.¹²⁶ Velkou změnou byla úprava způsobu náhrady škody, která do přijetí novely upřednostňovala náhradu v uvedení v předešlý stav. Novela tento stav změnila preferujíc náhradu škody v penězích. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 509/1991 Sb. u § 442 občanského zákoníku uvedla, že změna způsobu náhrady škody se přizpůsobuje potřebám praxe, ve které se škoda nahrazuje zásadně v penězích, a jen výjimečně uvedením do předešlého stavu.¹²⁷

4.2. Současná právní úprava

O občanskoprávní úpravě nároku pro pozůstalé osoby v případě usmrcení osoby blízké jsem pojednávala v kapitole třetí, ve stručnosti popíši stav současné úpravy vyjma těchto nároku z občanského zákoníku plynoucí. Ačkoliv dosud platný občanský zákoník měl být po novele v roce 1991 jakýmsi provizoriem, zůstal platný dodnes. Změny týkající se odškodňování pozůstalých nastaly v roce 2004, kde ze zákoníku byla zákonem č. 37/2004 Sb., vyloučena hlava patnáctá pojednávající o pojistné smlouvě a pojistná smlouva byla upravena v samostatném

¹²⁶ Návrh nového občanského zákoníku ochranu přírody a životního prostředí neobsahuje, jelikož vychází z koncepce soukromoprávní úpravy. Ochrana přírody a životního prostředí je obsažena v předpisech veřejného práva.

¹²⁷ ELIÁŠ, K., Jak hradit škodu?, *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 7, s. 259, ISSN 1210-6410

zákoně o pojistné smlouvě. Zákoník práce, z něho též vyplývají dílčí nároky pro pozůstalé osoby, získal svoji současnou podobu koncem května roku 2006, kdy byl přijat po zdlouhavém legislativním procesu a je postaven na principu subsidiarity k občanskému zákoníku. Nároky pro pozůstalé osoby plynou i z dalších právních úprav, kde pro příklad uvedu zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání.

4.3. Právní úprava náhrady škody v novém občanském zákoníku

Na nové úpravě a rekonstrukci občanského práva, přesněji řečeno kodifikaci soukromého práva, pracovala skupina odborníků bezmála jedenáct let, aby vytvořila kodifikaci upravující veškeré soukromoprávní vztahy v jednom kodexu (kromě některých výjimek). Nyní občanský zákoník prošel legislativním procesem a již v této době byl podepsán prezidentem republiky dne 20. 2. 2012. Nový občanský zákoník nabyde účinnosti 1. 1. 2014 a nahradí dosud platný občanský zákoník z šedesátých let, který je v některých částech postaven na socialistických základech. Inspirací úpravy nového občanského zákoníku byl vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z r. 1937, který představoval revizi Obecného zákoníku občanského z roku 1811. Kodifikační práce byla také ovlivněna snahou přiblížit se k zahraničním úpravám, především celkový příklon k evropským kontinentálním konvencím.¹²⁸

Nový občanský zákoník je rozdělen do pěti částí: obecná část, rodinné právo, absolutní majetková práva, relativní majetková práva a ustanovení společná, přechodná a závěrečná. Úprava náhrady škody a odpovědnost za škodu spadá pod čtvrtou část „relativní majetková práva“, která je nejobsáhlejší a taktéž v sobě obsahuje pojištění odpovědnosti spadající do „závazku z odvážných smluv“. Nový občanský zákoník vyplnil mezery právní úpravy, které byly dosud řešeny pomocí judikatury. Novinkou je úprava škody způsobena zvířetem, nepromlčitelnost práva na náhradu škody na zdraví a prodloužení subjektivní ze dvou na tři léta. Na první pohled největší změnou, kterou tvůrci zákoníku provedli, je samotná terminologie. Ač je v mnoha směrech čerpáno ze současné právní terminologie, nelze si nevšimnout, že pojmy dlouhodobě zažité jsou přeměněny na zcela nové formulační obraty a tím je přerušena kontinuita, která

¹²⁸ Důvodová zpráva z května 2011 k návrhu občanského zákoníku, str. 591

může znamenat nepoužitelnost dosavadní judikatury a celkové ztížení pro soudní praxi.¹²⁹

Instituty odpovědnosti za škodu a náhrada škody jsou nahrazeny slovním obratem „závazky z deliktu“ od ustanovení § 2894 až po § 2971¹³⁰. Po systematické stránce tvůrce správně zvolil na úvod vymezení pojmu škoda jako „újmá na jmění“, která je základním předpokladem vzniku odpovědnosti za ni. Na rozdíl od stávající úpravy je v návrhu rozšířena soukromoprávní ochrana při nemajetkové újmě. Náhrada škody je spojena s náhradou nemajetkové újmy ve vztahu k útoku do přirozených práv chráněných v obecném ustanovení zákona, a tedy nepůsobí duplicitně, jak je tomu nyní, kde ustanovení § 13 odst. 2 stávajícího občanského zákoníku je stojící mimo rámec náhrady škody. Oproti nynějšímu zákoníku, kritizovanému pro znevýhodňování poškozených, nový zákoník bude upřednostňovat náhradu škody uvedením do předešlého stavu a finanční náhrada bude příslušet v případě požádání poškozeného nebo v případě nemožnosti nahradit škodu v uvedení do předchozího stavu. V praxi tedy bude záležet na poškozeném, o jaký způsob náhrady škody požádá. V případě nemajetkové újmy přiměřená peněžitá náhrada bude mu náležet, pokud nastalou újmu nelze odčinit jinak. Shodnou úpravou je ustanovení § 442 odst. 1 stávajícího občanského zákoníku, kde je stanoveno: „*Hradí se skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo (ušlý zisk)*“ spolu s ustanovením § 2952 nového občanského zákoníku.

Úprava relevantní pro moji práci je upravena v pododdílu „náhrada při újmě na přirozených právech člověka“. Z mého pohledu nejpřínosnější změnou je odstranění fixních částek při jednorázovém odškodňování pozůstalých osob. V důvodové zprávě je odstranění fixních částek odůvodněno tak, že má-li být odškodňovaná nemajetková újma, neměla by být výše odškodného stanovena zákonem, jelikož každý případ je natolik individuální, že by se měl posuzovat zvlášť ke konkrétním okolnostem případu a určení výše odškodného by měla záležet na volném uvážení soudu. Při usmrcení, škůdce odčínuje duševní útrapy vzniklé manželce, rodiči, dítěti nebo jiné osobě pomocí peněžitě náhrady, která má

¹²⁹ Z důvodové zprávy k terminologii vyplývá, že zákonodárce volil jednotnou terminologii, a proto užívá pokud možno pro stejné pojmy stejná slova a pro různé pojmy různá slova (např. přestává se ztotožňovat smlouva se závazkem a závazek s dluhem). Pro vykonání určité povinnosti je volen rozkazovací způsob na místo dnešního „je povinen...“. Tam kde jsou užity pojmy cizího původu, jsou zaměněny za český ekvivalent (např. „zapsaný“ místo „registrovaný“ atd.).

¹³⁰ Číslování jednotlivých ustanovení je použito z návrhu zákona schváleného Poslaneckou sněmovnou z listopadu 2011

vyvážit jejich utrpení. Zákonem výše náhrady není stanovena, pouze je dáno hledisko vyváženosti útrap, pokud to nelze bezpečně zjistit, tak se výše určuje podle zásad slušnosti. Z čeho vyplývá, že je opět ponechán prostor pro úvahu soudu a přiznanou výši soud musí řádně odůvodnit „slušnou výši odškodnění“. U nákladů na léčení je nově zakotveno právo poškozeného požádat po škůdci přiměřenou zálohu na hrazení těchto nákladů. Úprava přiměřených nákladů spojených s pohřbem je rozšířena o výklad ze soudní praxe a zobecněna, co se týče snížení rozsahu výše náhrady, o „veřejnou dávku“ namísto „pohřebního“, též při určování výše náhrady se přihlédne k okolnostem a zvyklostem jednotlivých případů.

Náhrada nákladů na výživu pozůstalých je upravena v podobě ušlého výživného, kterého by jinak podle očekávání mohli pozůstalí dostávat, kdyby nevznikla újma na životě. Výživné je poskytováno ve formě peněžitého důchodu vyměřeného soudem a snížené o dávky plynoucí z důchodového zabezpečení.

Dohoda podle ustanovení § 449a stávajícího občanského zákoníku v novém zákoníku není upravena, ale není *de lege ferenda* vyloučena možnost její uzavření. Jakýmsi ekvivalentem je nově zaveden institut odbytného v ustanovení § 2968, jež umožňuje soudu přiznat náhradu po základě žádosti poškozeného z důležitých důvodů. Náhrada je plněna namísto peněžitého důchodu jednorázovou částkou.¹³¹

Nový občanský zákoník je přijímán jak s pozitivním přístupem, tak má i řadu odpůrců. Mezi příznivce nové úpravy je J. Svejkovský, který se ve svém článku zabývá aplikací navrhované úpravy. Autor vidí pozitiva především v přehlednosti, ve správnosti stanovení rozsahu škody, ve srozumitelnosti při aplikaci náhrady nemajetkové újmy. Současný zákoník spatřuje jako kazuistickou úpravu.¹³²

Zastánkyní opačného přístupu je I. Pelikánová, jež publikovala článek zaměřující se na doktrinální teorie. Základní problém autorka spatřuje v přerušení kontinuity právního vývoje a považuje to jako za zbytečný a svévolný krok.

¹³¹ ELIÁŠ, K., a kol., *Občanský zákoník., Velký akademický komentář., 1. Svazek § 1-487*, Praha: Linde Praha a.s., 2008, s. 1041

¹³² SVEJKOVSKÝ, J., Náhrada škody- závazky z deliktu, *Bulletin advokacie*, 2011, roč. 2011, č. 5, str. 34

Kritiku taktéž zaměřuje na novou terminologii, která může přinést zátěž pro rozhodovací praxi. K vytýkaným bodům patří pojetí a rozsah škody, absence pojmu odpovědnost v souvislosti s úpravou odpovědnostních závazků s argumentací, že *náhrada škody je součástí odpovědnosti a příslušnost do odpovědnostního práva by měla být patrná*.¹³³ Autorka často srovnává návrh zákoníku s právní úpravou západních zemí, především úpravou práva EU. Spatřuje nedostatky v náhradě nemajetkové újmy, jak po stránce kvantitativní, tak po stránce kvalitativní a uvádí, že evropské právo již v pojmu škoda zahrnuje nemajetkovou újmu.¹³⁴

S autorkou sdílím názor, že pojem škoda by měl být v návrhu lépe definován a již by měl v sobě zahrnovat nemajetkovou újmu, ač je zde od současné úpravy jistý progres. Kritický postoj zaujímá k náhradě škody na zdraví M. Mikyska, který vytýká celou řadu nedostatků (např. zásada slušnosti při určování náhrady za bolest, snížení právních jistot postižených ve vymahatelnosti jejich práva na náhradu škody na zdraví, absence valorizace průměrného výdělku zemřelého jako základ pro výpočet náhrady nákladů na výživu pozůstalých, úprava odbytného bez kritérií určování výše částky atd.). S autorovým postojem k zachování fixních částek pro jednorázové odškodnění pozůstalých nemohu souhlasit. Autor argumentuje s tím, že jednorázové odškodnění ve výši pevně stanovených částek představovalo pro pozůstalé „...*právně zajištěný „minimální“ peněžitý satisfakční nárok...jako forma první a rychlé finanční pomoci pozůstalých*.“¹³⁵ Jak již jsem uváděla, je třeba vždy zohlednit a prošetřit okolnosti každého konkrétního případu zvláště a ponechat vyměření výše odškodnění na volném uvážení soudu se stanoveným minimálním limitem.

¹³³ PELIKÁNOVÁ, I., Odpovědnost za škodu- trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku, *Bulletin advokacie*, 2011, roč. 2011, č. 3 s. 15-17

¹³⁴ Čl. 2:101 PETL „Ekonomická i ne ekonomická ztráta nebo zásah do zájmu poškozeného“ (citováno z PELIKÁNOVÁ, I., Odpovědnost za škodu- trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku, *Bulletin advokacie*, 2011, roč. 2011, č. 3 s. 17)

¹³⁵ MIKYSKA, M., Náhrada škody újmy na zdraví podle návrhu nového občanského zákoníku - krok kupředu nebo zpět?, *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 22, s. 828

5. NÁROKY POZŮSTALÝCH OSOB V JINÝCH PRÁVNÍCH OBLASTECH

V této kapitole se budu zabývat nároky pozůstalých osob plynoucí z jiných právních předpisů, než je občanský zákoník. Občanský zákoník je soukromoprávní obecný kodex, který se použije subsidiárně na tzv. principu subsidiarity v případě, kdy daná speciální soukromoprávní úprava sama neupravuje dané vztahy nebo je upravuje pouze částečně. Speciální předpisy se svojí úpravou mají přednost před obecnou občanskoprávní úpravou. Speciálním právním předpisem, z něhož plynou jednotlivé dílčí nároky z titulu náhrady škody pozůstalým osobám, je zákoník práce.

Dříve stal zákoník práce na principu delegace ve vztahu s občanským zákoníkem, toto však změnil Ústavní soud ve svém nálezu¹³⁶, který odstranil ustanovení § 4 zákoníku práce odkazující na výslovné použití občanského zákoníku a princip delegace byl změněn na princip subsidiarity. Zákoník práce upravuje taxativním výčtem v ustanovení § 375 dílčí nároky pozůstalých osob v případě vzniku škody usmrcením osoby v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, která byla v zaměstnaneckém poměru, či jiném pracovním poměru. Úprava obsažená v zákoníku práce je přechodnou, kterou nahradí po nabytí účinnosti úprava obsažená v zákoně č. 2666/206 Sb., o úrazovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (dále jen zákon o úrazovém pojištění zaměstnanců), kterou v této kapitole nemohu opomenout.

Dalším speciálně soukromoprávním předpisem upravující nároky pozůstalých osob nastalé v důsledku usmrcení je zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů (dále pak zákon o PS).

¹³⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 3. 2008, publikovaný pod č. 116/2008 Sb.

5.1. Náhrada škody v oblasti pracovního a sociálního práva

5.1.1. Zákon o úrazovém pojištění

Po nabytí účinnosti zákona č. 266/2006Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců, která je v současné době již po druhé posunuta a stanovena na 1. 1. 2013 dojde ke změně právní úpravy odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu a nemoci z povolání a jeho pojištění za škodu, kde tyto instituty jsou přechodně upraveny v zákoníku práce.

Zákon především upravuje právní vztahy úrazového pojištění zaměstnanců pro případ poškození zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání. Nabytí účinnosti zákona bude znamenat **zásadní systémovou změnu** v podobě přenesení odpovědnosti za provádění úrazového pojištění na stát a změnu charakteru zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu na systém úrazového pojištění zaměstnanců. Dojde k posílení právní jistoty zaměstnanců, ale také jejich zaměstnavatelů a vytvoří se předpoklady pro dlouhodobou stabilitu pojištění za finančně přijatelných podmínek jak z pohledu státu, tak z pohledu zaměstnavatelů.¹³⁷ Je zde odstraněna objektivní odpovědnost zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu a nemoci z povolání. Princip náhrady škody, který se uplatňuje při vzniku škody způsobené pracovním úrazem nebo vzniklé v souvislosti s nemocí z povolání, bude nahrazen principem pojistným, kdy k provádění úrazového pojištění bude pověřen stát (Česká správa sociálního zabezpečení, okresní správy sociálního zabezpečení) a náhrada vzniklé škody bude nahrazena sociálními dávkami plynoucími ze sociálního zabezpečení. V praxi se bude jednat o to, v případě pracovního úrazu nebo onemocnění zaměstnance nemocí z povolání, že vzniklá škoda na straně zaměstnance bude předmětem pojistného plnění ze systému veřejného úrazového pojištění. Úrazové

¹³⁷ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 266/2006 sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců

pojištění přibude k hrazení vedle zdravotního, nemocenského a důchodového pojištění, které jsou spravovány ČSSZ. Na základě toho dochází i k odstranění monopolního postavení konkurenčních pojišťoven (České pojišťovny, a.s., Kooperativy, a.s.)¹³⁸, které byly určeny zákonem č. 125/1993 Sb. k provádění zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu a nemoci z povolání.

Zákon již nebude pouze užívat princip kompenzace při vzniku újmy, ale jsou zde zakotveny instituty, jež mají adresáty motivovat ke společensky žádoucímu chování (např. rehabilitace).¹³⁹ Zaměstnavatelé budou motivováni ke zlepšování bezpečnosti a ochrany zdraví při práci díky zavedenému systému přírážek a slev¹⁴⁰ z pojistného, který ovlivní výši placeného pojistného. Také na straně zaměstnance je motivace k brzkému návratu do zaměstnání v podobě mírné úpravy (snížení) opakujících se dávek (rent).

Po nabytí účinnosti výše zmíněného zákona se budou uplatňovat určité zásady od přechodu náhrady škody k úrazovému pojištění. Zásada, která se bude uplatňovat u pravomocně rozhodnutého popřípadě dohodou uzavřeného nároku z titulu náhrady škody před účinností zákona, bude vycházet z předpokladu, že nároky budou na základě dosavadních předpisů a v dosavadní podobě nadále poskytovány, tedy jako nároky z odpovědnosti za škodu. Výjimku bude tvořit pouze náhrada nákladů na výživu pozůstalých, jelikož od data účinnosti se nárok transformuje a bude se považovat za úrazovou rentu pozůstalého. Povinnost poskytování náhrady škody při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání přechází ve všech případech poskytování náhrad ze zákonného pojištění na orgány úrazového pojištění i bez výslovné zmínky v zákoníku práce. V ustanovení § 92 odst. 1 zákona o úrazovém pojištění je stanoveno, že zaměstnavatelé a pojišťovny ukončí poskytování náhrad ze zákonného pojištění dnem 31. 12. 2012. Nastalou

¹³⁸ Tento stav se potýká s výhradami a není v souladu s právem Evropské Unie, jelikož jsou určeny zákonem dvě komerční pojišťovny. Toto je považováno za formu veřejné podpory, která není v souladu s evropskými pravidly volné soutěže (citováno z Důvodové zprávy k zákonu č. 282/2009 Sb. ,kterým se mění zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

¹³⁹ NOVOTNÁ, H., K několika problémům na cestě k úrazovému pojištění zaměstnanců, *Právní rozhledy*, 2007, roč. 2007, č. 9/2007, s. 333

¹⁴⁰ zákon č.458/2011 Sb. o změně zákonů související se zřízením jednoho inkasního místa a dalších změnách daňových a pojistných zákonů, se v zákoně o úrazovém pojištění ruší úprava pojistného a dochází k odstranění tohoto motivačního prvku

skutečnost musí oznámit osobě, které se změna skutečnosti týká nejpozději do dne 31. 12. 2012 spolu s informací, že ode dne 1. 1. 2013 přechází poskytování náhrady škody při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání na orgány úrazového pojištění.¹⁴¹

Účinností zákona nastane zvýhodnění zejména pozůstalé osoby, jelikož oproti dosavadní úpravě o výši náhrad za způsobenou újmu nastane výrazné navýšení dávek pro tyto osoby. Budou se poskytovat tyto náhrady: náhrada nákladů spojených s léčením, náhrada nákladů spojených s pohřbem, jednorázový příspěvek pozůstalému, úrazová renta pozůstalého. Některé náhrady budou zachovány, některé nově vznikly a jiné budou zrušeny.

5.1.2. Zákoník práce

V současné době odpovědnost zaměstnavatele za pracovní úrazy a nemoci z povolání je upravena spolu s jednotlivými nároky na náhradu škody v části čtrnácté zákoníku práce označené v hlavě první jako „Přechodná ustanovení“ v ustanovení § 365 až 393. Dosavadní úprava je koncipována na objektivní odpovědnosti zaměstnavatele a tato odpovědnost je předmětem povinného pojištění zaměstnavatele. Úprava obsažená v zákoníku práce má být jakousi provizorní úpravou do nabytí účinnosti zákona o úrazovém pojištění zaměstnanců, která je v této době posunuta na 1. ledna 2013 (ustanovení § 38 a 43 až 1. ledna 2016).

V současné době při odškodňování pozůstalých osob po zemřelém zaměstnanci v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání se použije zákoník práce. Tato úprava je zamýšlena jako krátkodobé přechodné opatření a po nabytí účinnosti zákona o úrazovém pojištění zaměstnanců se úrazové pojištění stane součástí sociálního zabezpečení, jak tomu bylo před více než padesáti lety a jak je tomu v ostatních evropských zemích.

Nejdříve nastíním úpravu obecné odpovědnosti v pracovním právu, než přejdu k odpovědnosti zvláštní - odpovědnosti za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání. V případě vzniku odpovědnosti za škodu u zaměstnavatele je charakteristické, že je zde potlačena preventivně výchovná funkce a převládá

¹⁴¹ BĚLINA, Miroslav. ET AL. *Zákoník práce: Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 988

jednoznačně reparační funkce, resp. satisfakční u újmy na zdraví s cílem nahradit zaměstnanci (pozůstalému) v plném rozsahu škodu, kterou utrpěl při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s nimi. Zaměstnavateli je dána objektivní odpovědnost za vzniklou škodu, i v případě, kdy žádnou právní povinnost (*vis maior*) neporušil a dokonce je odpovědný za porušení povinnosti třetích osob. Škoda se hradí v penězích, pokud odpovědný subjekt ji neodčiní uvedením do předešlého stavu. Škůdce má možnost volby, zda škodu odčiní v penězích, anebo uvedením v předešlý stav. Jestliže zaměstnavatel prokáže, že škoda byla spoluzaviněna i zaměstnancem (poškozeným), jeho odpovědnost se poměrně omezí.¹⁴²

Odpovědnost za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání je **odpovědností za výsledek**, tedy předpokladem není porušení právní povinnosti a zaměstnavatel je povinen nahradit škodu, i když dodržel veškeré povinnosti vyplývající z právních předpisů týkající se bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Pro vznik odpovědnosti zaměstnavatele je třeba splnění následujících předpokladů. Tak na prvním místě musí se jednat o pracovněprávní vztah jako základ pro odpovědnost v pracovním právu. Škoda na straně pozůstalých musí být v příčinné souvislosti s pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, která měla za následek smrt zaměstnance. Příčinnou souvislost musí dokazovat zaměstnancovi pozůstalý. Přivození pracovního úrazu nastalo při plnění pracovních úkolů a má přímou souvislost s plněním. Jedná se o aktivní faktor, nutno rozumět jako výkon práce, jenž je v souladu s pracovní smlouvou, či s dohodou o pracích konaných mimo pracovní poměr. Pracovní úkol může být také plnění činnosti na příkaz zaměstnavatele, tedy i jiná činnost, která nevyplývá ze smlouvy či dohody a dále půjde o činnost, která je předmětem pracovní cesty.¹⁴³ Výkladem pojmu pracovní úraz v přímé souvislosti s výkonem pracovních úkolů se v řadě rozhodnutí zabývala soudní praxe. Vybočením z rámce plnění pracovního úkolu nazýváme excesem, v tomto případě není dána odpovědnost zaměstnavatele za způsobenou škodu.

Dalším předpokladem vzniku odpovědnosti je odpovědný zaměstnavatel, u něhož byl zaměstnanec v době úrazu v pracovním poměru, nebo u něj vykonával

¹⁴² BĚLINA, Miroslav. ET. AL. *Pracovní právo: 4. doplněné a přepracované vydání*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 397

¹⁴³ POKORNÝ, M.; HOCHMAN, J., *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: Praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, s. 155

práci vycházející z dohody o práci konané mimo pracovní poměr. Vznikla-li újma na zdraví s následkem smrti v souvislosti s nemocí z povolání¹⁴⁴, zaměstnavatel, který uhradil škodu, má nárok na náhradu vůči všem zaměstnavatelům, u nichž postižený zaměstnanec pracoval.¹⁴⁵ Zákoník práce taxativně stanoví okolnosti, za kterých se zaměstnavatel může odpovědnosti zcela nebo z části zprostit. Zaměstnavatel se může odpovědnosti zprostit, jestliže prokáže, že nastalá škoda byla způsobena zaviněným jednáním zaměstnance, který porušil pokyny nebo právní předpisy o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, ač byl s nimi řádně seznámen. Další zproštění odpovědnosti zaměstnavatele je okolnost, kdy zaměstnanec zneužil návykové látky nebo byl ve stavu opilosti při v okamžiku způsobení škody a nešlo škodě zabránit na straně zaměstnavatele. Pokud jedinou příčinou škody byly výše jmenované okolnosti, zaměstnavatel se zproští odpovědnosti zcela. Jestliže okolnosti vzniku škody byly pouze jednou z příčin, půjde pouze o částečné zproštění zaměstnavatele.

Hlavním z předpokladů vzniku odpovědnosti je vznik škody z pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. Musíme odlišovat poškození zdraví od škody. Z časového hlediska nejdříve nastane poškození zdraví a následně potom škoda, která vznikla na základě poškození zdraví. Vznik odpovědnosti je pojen až se vznikem škody. Jde o vznik škody, která se hradí podle ustanovení § 369 a 375 zákoníku práce. Výjimku z tohoto tvoří některé druhy věcné škody, které vznikají zároveň s úrazem nikoliv až jako důsledek poškození zdraví. Pro vznik odpovědnosti není podstatné bezprostřední vznik škody, škoda může vznikat později nebo se může opěťovat.¹⁴⁶

Oproti občanskému zákoníku jsou dílčí nároky na náhradu škody pozůstalých osob po zemřelém zaměstnanci taxativně vyjmenovány v jednom jediném ustanovení § 375 zákoníku práce. Jednotlivé nároky jsou dále upraveny v následujících ustanovení zákoníku.

¹⁴⁴ Nemocemi z povolání jsou nemoci, které jsou zahrnuty v seznamu nemocí z povolání, jestliže vznikly za podmínek v něm uvedených. Seznam nemocí z povolání tvoří přílohu nařízení vlády č. 209/1995 Sb., který stanoví seznam nemocí z povolání.

¹⁴⁵ BĚLINA, Miroslav. ET. AL. *Pracovní právo: 4. doplněné a přepracované vydání*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 397-398

¹⁴⁶ POKORNÝ, M.; HOCHMAN, J., *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: Praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, s. 168-169

Jestliže zaměstnanec následkem pracovního úrazu či nemoci z povolání zemře, přísluší pozůstalým tyto náhrady:

- náhrada účelně vynaložených nákladů spojených s léčením
- náhrada přiměřených nákladů spojených s pohřbem
- náhrada nákladů na výživu pozůstalých
- jednorázové odškodnění
- náhrada věcné škody.

Jestliže mezi poškozením na zdraví a smrtí uplynula taková doba, která dala vznik práv podle § 375 zákoníku práce, jedná se o práva, která vznikla zaměstnanci samému a jsou předmětem dědictví. Jedná se tedy o tzv. dvojí právo na odškodnění.¹⁴⁷

Jednotlivé dílčí nároky práva na náhradu škody pozůstalým osobám mají samostatnou povahu, poněvadž předpoklady pro vznik jednotlivých nároků jsou odlišné. Nároky příslušející pozůstalým osobám jsou nároky, které jsou odvozené od nároku poškozeného zaměstnance. Pokud poškozený zaměstnanec za svého života neuplatnil nárok na náhradu škody, nebude to mít žádný vliv na uplatnění práva na náhradu škody pozůstalými osobami. Pouze důkazní břemeno leží na pozůstalých, aby prokázali odpovědnost zaměstnavatele za pracovní úraz či nemoc z povolání.¹⁴⁸

Náhrada účelně vynaložených nákladů spojených s léčením je upravena v zákoníku práce obdobně, jako je tomu v občanském zákoníku. Jedná se o náklady, které byly fakticky vynaloženy pozůstalou osobou, nezávisle na vztahu k zemřelému. Pokud náklady vynaložil poškozený zaměstnanec, který v důsledku pracovního úrazu zemřel, mohou náhradu nákladu uplatňovat pouze dědicové. Rozhodující je zde hledisko účelnosti, které je dáno zdravotními předpisy.

Úprava **náhrady přiměřených nákladů spojených s pohřbem** se oproti občanskému zákoníku liší ve výčtu druhů nákladů. Zákoník práce je posunem v podobě taxativního výčtu náhrad nákladů, jež je tvořen: „výdaji účtované za

¹⁴⁷ POKORNÝ, M.; HOCHMAN, J., *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: Praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, s. 233

¹⁴⁸ BĚLINA, Miroslav. ET AL. *Zákoník práce: Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 1037

*pohřeb, hřbitovními poplatky, výdaji na zřízení pomníku nebo desky do výše nejméně 20 000 Kč, výdaje na úpravu pomníku nebo desky, cestovní výlohy, a jedna třetina obvyklých výdajů na smuteční ošacení osobám blízkým.*¹⁴⁹. Další odlišnosti od občanského zákoníku je možnost nařízením vlády valorizovat částku na pořízení pomníku nebo desky. Shodně s občanským zákoníkem se od přiznaných přiměřených nákladů odečte poskytnuté pohřebné a určí se finální částka náhrady.

Náhrada nákladů na výživu pozůstalých je další dílčí nárok pozůstalých osob, kterým zemřelý zaměstnanec výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat, jak stanoví ustanovení § 377 odst. 1 zákoníku práce. Okruh oprávněných osob je shodný s okruhem oprávněných osob povolaných v občanském zákoníku. Pouze nároky jsou omezeny časovým obdobím, jsou poskytovány do doby, do níž měl zaměstnanec výživné poskytovat, nejdéle však do konce kalendářního měsíce, kdy by zaměstnanec dosáhl věku 65 let.

Rozsah povinnosti závisí na počtu vyživovaných osob zaměstnancem za jeho života. Pokud se jedná pouze o jednu vyživovanou osobu, přísluší náhrada nákladů ve výši 50% průměrného výdělku zaměstnance zjištěného před jeho smrtí. Jestliže poskytoval výživu více osobám, přísluší pozůstalým náhrada nákladů ve výši 80% průměrného výdělku. Náhrada nákladů na výživu všech pozůstalých nesmí úhrnem převýšit částku, do které by příslušela zemřelému zaměstnanci náhrada za ztrátu na výdělku podle ustanovení § 371.¹⁵⁰ „*V tom rozsahu, v jakém by byla jednomu z pozůstalých přiznána náhrada vyšší, musí být ostatním pozůstalým přiznána v rámci dané limitace náhrada nižší.*“¹⁵¹

Jedná se zpravidla o dlouhodobý nárok, který je povinen pravidelně vyplácet zaměstnavatel v určitém opakujícím období (jednou měsíčně), pokud nebyl dohodnut jiný způsob výplaty podle ustanovení § 382 odst. 2 zákoníku práce. Od určené částky se odečte důchod přiznaný pozůstalým, ovšem k jejich případnému výdělku se nepřihlíží.

Pokud uplatňují nárok na výživu pozůstalý manžel a zároveň nezletilé dítě, dochází zde ke střetu zájmů pozůstalého manžela s nezletilým dítětem ve smyslu

¹⁴⁹ zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, § 376 odst. 2

¹⁵⁰ BĚLINA, Miroslav. ET AL. *Zákoník práce: Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 1040

¹⁵¹ Rozsudek NS ČR ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. 21 Cdo 890/2003 (Soubor sv. 27, C 2142)

ustanovení § 37 odst. 1 zákona o rodině. Jelikož přiznání vyšší náhrady jednomu z nich má za následek poskytnutí nižší náhrady ostatním pozůstalým. V tomto případě je potřeba nezletilému dítěti ustanovit pro řízení opatrovníka.¹⁵²

V důsledku tzv. podstatné změny poměrů, které jsou rozhodující pro určení výše náhrady výživného, může se pozůstalý i zaměstnavatel domáhat změny v úpravě svých práv, popřípadě povinností. A proto došlo-li k podstatné změně poměrů, je potřeba nově vypočítat odškodnění, které již bylo sjednáno a je poskytováno oprávněným osobám. Soudní praxe jako podstatnou změnu poměrů vyložila např. výkon vazby¹⁵³, onemocnění nebo zhoršení zdravotního stavu, které vylučuje výdělečnou činnost¹⁵⁴, přiznání starobního důchodu (náhrada nákladů na výživu pozůstalých zaniká)¹⁵⁵, začátek studia na vysoké škole¹⁵⁶ atd.

Jednorázové odškodnění pozůstalých osob je dalším nárokem upravený v ustanovení § 378 zákoníku práce. Na rozdíl od občanského zákoníku, částky uvedené v zákoníku nepředstavují pevně udanou sumu, ale jsou určeny částkou s minimální hranicí rozsahu plnění vyjádřené slovem „nejméně“.¹⁵⁷ Dalším rozdílem je zúžený okruh oprávněných osob, kde jsou opomíjeny sourozenci, osoby blízké (družka, partner) žijící ve společné domácnosti v době vzniku usmrcení, sourozenci a rodiče, kteří přijdou o dosud nenarozené počaté dítě. Zákoník práce přiznává jednorázové odškodné pozůstalému manželovi, nezaopatřenému dítěti a rodičům zemřelého zaměstnance. Nezaopatřenému dítěti a pozůstalému manželovi náleží částka ve výši nejméně 240 000Kč a to každému zvlášť. Rodičům zemřelého zaměstnance, jestliže žili se zaměstnancem v domácnosti, přísluší částka v úhrnné výši 240 000Kč, tedy částka se rozdělí mezi rodiče. Jestliže by zemřelý zaměstnanec žil v domácnosti pouze s jedním z rodičů, částka zůstane stejná s minimální hranicí rozsahu plnění.

¹⁵² Rozsudek NS ČR ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. 21 Cdo 890/2003 (R 98/2006)

¹⁵³ Rozsudek NS ČR ze dne 21. června 2001, sp. zn. 21 Cdo 1490/2000

¹⁵⁴ Rozsudek NS ČSR z 30. 11. 1978, sp. zn. 5 Cz 54/78 (R 29/1980 civ.)

¹⁵⁵ Rozsudek VS v Praze ze dne 6. 9. 1995, sp. zn. 6 Cdo 127/94 (R 35/1996)

¹⁵⁶ Rozsudek MěS v Bratislavě ze dne 12. 4. 1989, sp. zn. 12 Co 53/89(R 37/1990)

¹⁵⁷ Tuto změnu provedl zákon č. 365/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Do 31. 12. 2011 bylo v ustanovení § 378 „ve výši“, částky byly fixně stanoveny, jak je tomu dosud v občanském zákoníku.

Úprava v zákoníku práce připouští, aby vláda mohla valorizovat jednorázové odškodnění v souvislosti s vývojem mzdové úrovně a životních nákladů.

Posledním z taxativně vyjmenovaných nároků je **náhrada věcné škody**. Ustanovení § 379 zákoníku práce stanoví: „*Náhrada věcné škody přísluší dědicům zaměstnance*“. Z ustanovení vyplývá, že nárok na tuto náhradu mají pozůstalý osoby pouze jako dědicové zemřelého zaměstnance, kteří jsou určeni v závěti nebo dědici na základě zákona. Tento nárok je omezenější vzhledem k výše uvedeným nárokům, jelikož náleží pouze dědicům a pouze v případě, že došlo ke škodě na věci v souvislosti s pracovním úrazem, při kterém poškozený zemřel.

5.2. Srovnání právní úpravy v zákoníku práce s úpravou v občanském zákoníku

Obecně lze říct, že úprava odpovědnosti za škodu má v obou zákonech stejnou funkci (preventivní, reparační, sankční), podstata odpovědnosti je stejná a jednotlivé předpoklady vzniku odpovědnosti jsou shodné v obou úpravách. V zákoníku práce se odlišuje odpovědnost zaměstnance a odpovědnost zaměstnavatele a v občanském zákoníku se rozlišuje obecná a zvláštní odpovědnost. Odpovědnost za škodu se liší jejím předmětem, v případě zákoníku práce předmětem jsou pracovněprávní vztahy, které vznikají pouze mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, tedy odlišnost úprav je i v subjektech založených pracovním poměrem. Zákoník práce nezná tzv. solidární odpovědnost, na rozdíl od občanského zákoníku, pouze upravuje tzv. dělenou odpovědnost.

Institut náhrady škody v občanském zákoníku je založen na principu plné náhrady (hradí se jak skutečná škoda, tak i ušlý zisk). Zákoník práce upravuje taktéž povinnost uhradit skutečnou škodu, „jiná škoda“ (ušlý zisk), je nahrazena byla-li škoda způsobena úmyslně.

Co se týká rozdílnosti jednotlivých nároků, je zde rozdíl v jednorázovém odškodnění, kde pracovní zákoník upravuje zúžený okruh oprávněných osob, ovšem s částkou určenou s minimální hranicí rozsahu plnění. Občanský zákoník upravuje okruh oprávněných osob širěji, ale s fixně určenými částkami. Zde bych si dovolila kritiku, jelikož neshledávám soulad v rozdílnosti těchto úprav. Pro lepší pochopení uvedu příklad. Jestliže dojde na stavbě k usmrcení v důsledku

pracovního úrazu zaměstnance a živnostníka, kteří vykonávají práce pro zaměstnavatele, pozůstalí po usmrceném zaměstnanci budou odškodňováni na základě zákoníku práce, kde mají šanci dostat vyšší odškodné než pozůstalí po usmrceném živnostníkovi, kteří budou odškodňováni na základě občanského zákoníku, mají nárok pouze na paušálně určené částky zákonem.

Další odlišností v zákoníku práce je absence možnosti uzavřít písemnou dohodu o jednorázovém odškodnění budoucích nároků, jak je tomu v občanském zákoníku v ustanovení § 449a.

Často bude docházet ke střetu obou úprav a mnohdy se úpravy prolínají a odkazují jedna na druhou. Střet odpovědnosti za škodu řešil Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí takto: *„Sama možnost uplatnění nároku na náhradu škody proti organizaci, u níž je poškozený v pracovním poměru, podle ustanovení zákoníku práce o odškodňování pracovních úrazů nebrání tomu, aby poškozený uplatnil úspěšně nárok na náhradu škody proti jinému odpovědnému subjektu podle ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu.“*¹⁵⁸ Soud v závěru dovodil, pokud nároky na náhradu škodu splňují předpoklady odpovědnosti skutkové podstaty v obou právních předpisech, mohou být úspěšně uplatněny poškozeným vůči odpovědnému subjektu, který si vybere. Nárok na náhradu škody podle občanského zákoníku není konzumován nárokem na náhradu škody podle zákoníku práce. Soud rozsudek odůvodňuje s odkazem na ustanovení s regresním nárokem zaměstnavatele, jež pracovní zákoník odkazuje na použití občanského zákoníku.

Další rozhodnutí Nejvyššího soudu více specifikuje možnost volby pracovněprávní a občanskoprávní odpovědnosti zaměstnavatele za škodu vzniklou pracovním úrazem. Nejvyšší soud dovodil: *„Domáhá-li se zaměstnanec náhrady škody způsobení pracovním úrazem a nepřichází-li v úvahu kromě zaměstnavatele jiný odpovědný subjekt z téže škodní události, lze uplatněný nárok zaměstnance na náhradu škody posoudit jen podle příslušných ustanovení zákoníku práce o odškodňování pracovních úrazů.“* Z tohoto rozhodnutí můžeme dovodit, že poškozený má možnost volby, zda svůj nárok na náhradu škody uplatní vůči

¹⁵⁸ Rozsudek NS ČR ze dne 24. 9. 1968, sp. Zn. 3 Cz 36/68 (R 3/1969 civ.)

zaměstnavateli podle ustanovení zákoníku práce o odškodnění pracovního úrazu, nebo zda bude náhradu škody požadovat po druhém subjektu podle příslušných ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu, anebo vůči oběma, za situace, kdy připadají v úvahu minimálně dva odlišné odpovědné subjekty, tedy vedle zaměstnavatele, u něhož je poškozený v pracovním poměru, též jiný subjekt, který odpovídá poškozenému za škodu podle občanského zákoníku.¹⁵⁹ S ohledem na princip speciality zákoníku práce k občanskému zákoníku, by se měl v první řadě aplikovat zákoník práce.

5.3. Náhrada škody z oblasti pojistného práva

Úvodem bych zmínila problematiku pojištění, obecný pohled na pojištění, jaké máme druhy pojištění, zákonnou úpravu tohoto institutu a hlavním účelem je nastínit spojitost odškodňování pozůstalých osob z oblasti pojistného práva ve spojení s ostatními právními předpisy, kde jsou zakotveny určité nároky pro pozůstalé.

5.3.1. Zákon o pojistné smlouvě

Od 1. 1. 2005 úprava pojistné smlouvy není součástí občanského zákoníku, ale je speciálně upravena v samostatném zvláštním předpisu, v zákoně č. 37/2004Sb., o pojistné smlouvě (ZoPS). Ačkoliv současná právní úprava obsahuje dva základní druhy pojištění podle účasti- **pojištění zákonné**¹⁶⁰ a **pojištění smluvní**, úprava zákona o pojistné smlouvě se vztahuje výslovně pouze ke smluvnímu pojištění, které v ustanovení § 1 nazývá „soukromé pojištění“, z působnosti zákona je tedy zákonné pojištění vyloučeno. Smluvní pojištění se zakládá smlouvou, jako právní skutečností. Smluvní pojištění dále rozlišujeme na smluvní pojištění povinné a smluvní pojištění dobrovolné.

¹⁵⁹ Rozsudek NS ČR ze dne 8. 4. 2010, sp. zn. 21 Cdo 1084/2009

¹⁶⁰ Zákonné pojištění vzniká přímo ze zákona bez uzavření pojistné smlouvy. Zákonné pojištění v současnosti je např. veřejné zdravotní pojištění českých občanů, zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škody vzniklé při pracovním úrazu či nemoci z povolání. Je zde dána povinnost zaměstnavatele platit pojistné za zaměstnance u zákonem určených pojišťoven.

Smluvní pojištění povinné vzniká na základě smlouvy s omezenou autonomií vůle na straně pojistníka. Povinnost uzavřít pojištění je dáno zákonem a pojistník nemá možnost tak neučinit, pouze má možnost vybrat si pojistitele. Pro příklad lze uvést povinnost dána zákonem č. 168/1999Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla, tzv. „povinné ručení“. Povinnost uzavřít povinné pojištění vyplývá i z předpisů zavazující subjekty ve speciálním postavení nebo se specifickým povoláním, např. advokáti, notáři, veterinární lékaři, auditoři, myslivci atd. Účelem povinného pojištění je ochrana třetích osob v případě vzniku škody, která může nastat provozem či činností rizikového rázu.

U **dobrovolného smluvního pojištění** je uplatněna autonomie vůle stran a smluvní volnost. Je pouze na dobrovolném rozhodnutí každé osoby, zda uzavře pojistnou smlouvu, u jaké pojišťovny se tak stane a jaký bude předmět pojištění.

V zákoně jsou upraveny dvě základní formy pojištění - škodové a obnosové a jednotlivé druhy pojištění osob a majetku.

Do **pojištění věcí a jiného majetku** spadají zvláštní druhy pojištění:

- pojištění věcí a souboru věcí
- pojištění právní ochrany
- pojištění odpovědnosti za škodu
- pojištění úvěru a záruky
- pojištění finančních ztrát

V rámci **pojištění osob** rozlišujeme: · životní pojištění

- úrazové pojištění
- pojištění pro případ nemoci

Škodové pojištění se sjednává za účelem odškodnění poškozeného v případě vzniku škody či nemateriální újmy. Je hrazen pouze úbytek ve sféře

poškozeného.¹⁶¹ Škodové pojištění je založeno na zásadě neobohacení. V důsledku pojistného plnění nesmí dojít k obohacení poškozeného. Oproti obnosovému pojištění vyplývající práva a povinnosti ze škodového pojištění jsou poněkud širší. Je zde dána povinnost na straně poškozeného prokázat vzniklou škodu a na druhé straně náležející povinnost pojistitele k úhradě pojistného plnění, které bylo sjednáno v pojistné smlouvě pojistnou částkou nebo do sjednané výše.

Obnosové pojištění se sjednává za účelem získání určitého obnosu, tedy za účelem rozmnožení majetku v případě vzniku pojistné události. Pojistné plnění je vypláceno ve sjednané výši bez ohledu na výši škody. Sjednává se tam, kde nelze určit přesnou výši škod, nebo tam, kde vyčíslení škody by bylo velmi složité z hlediska dokazování. Tuto formu pojištění lze kogentně sjednat pro pojištění životní.

5.3.2. Pojištění odpovědnosti za škodu

Úpravu pojištění odpovědnosti za škodu nalezneme v zákoně o pojistné smlouvě v ustanovení § 43 a následující. Pojištění odpovědnosti za škodu se řadí mezi pojištění škodové, kde účelem není obohacení poškozeného, ale pouze kompenzace vzniklé škody či újmy, která vznikla třetí osobě. Nelze sjednat jako obnosové pojištění. Z tohoto typu pojištění v případě vzniku škody pojištěnou osobou, tzv. pojištěným jinému, vzniká pojištěnému právo, aby pojistitel na základě a v rozsahu stanoveném pojistnou smlouvou nahradil vzniklou škodu, za kterou je pojištěný odpovědný podle zvláštního zákona, nebo ke které se smluvně zavázal. Předmětem pojištění odpovědnosti může být široké spektrum, tzv. právní odpovědnosti, která vyplývá z mnoha právních předpisů a vztahuje se příkladně ke vzniku škody v občanském životě, při podnikání fyzických a právnických osob, škody způsobené v poměru pracovním, při provozu dopravního vozidla atd...

System pojištění odpovědnosti je postaven na základních principech, které mají význam především při krytí vzniklých škod.

¹⁶¹ HULVA, T., Právní úprava pojistné smlouvy dle zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě (zvláštní ustanovení) - 1. část, *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 16, s. 582

- 1) Princip „*Loss occurrence*“¹⁶²- podmínkou vzniku práva na odškodnění je příčina vzniku škody, která musí nastat v době trvání pojištění.

Princip má řadu výhod, tak i nevýhod na straně pojistitele. Nevýhodou je povinnost k náhradě nároků až do výše smlouveného limitu stanoveného v pojistné smlouvě, bez ohledu na konečné vyčíslení škody. Další nevýhodou je informovanost pojistitele o vzniku škody až s tříletým časovým odstupem, a tím nejistota existence a výše možné povinnosti k náhradě škody v budoucnosti. Na druhé straně dohodnuté limity nemusí být v době povinnosti plnění pojistného dostatečné vlivem inflace atd.

- 2) Princip „*Claims made*“¹⁶³ – plnění z pojištění je poskytnuto, pokud jsou splněny podmínky, a to že nastala příčina vzniku škody, a nárok na náhradu škody byl uplatněn v době trvání pojištění.

Výhoda pro pojistitele je možnost kontrolovat budoucí finanční závazky a na to stanovit odpovídající podmínky pojistné smlouvy. Na základě dohody mezi pojistitelem a pojištěným lze upravovat výši limitu pojistné náhrady.¹⁶⁴

Náhradu škody platí pojistitel poškozenému. Poškozenému nevzniká přímý nárok vůči pojistiteli, pokud zvláštní zákon nebo pojistná smlouva nestanoví jinak. Příkladem může být výjimka v ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 168/1999Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla. Z výše zmíněného vyplývá, že poškozený se nemůže se svými nároky obracet přímo na pojišťovnu, ale musí se obrátit na škůdce.

Pojištěný má povinnost sdělit pojistiteli, že proti němu poškozený, v našem případě pozůstalý, uplatnil právo na náhradu škody. Pojištěný má dále povinnost vyjádřit se k této skutečnosti, popřípadě sdělit další rozhodné

¹⁶² Tento pojem pochází z angličtiny a v pojišťovnictví představuje odborný termín, který se používá bez překladu. „*Loss*“ znamená ztráta a „*occurrence*“ - výskyt (citováno z: HRADEC, Milan. *Pojištění odpovědnosti za škodu: obecná část*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2001. s. 26

¹⁶³ Pojem pochází také z angličtiny, kde „*claim*“ je nárok a „*made*“ - vytvořen

¹⁶⁴ HRADEC, Milan. *Pojištění odpovědnosti za škodu: obecná část*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2001, s. 26-28

informace, které se týkají vzniku pojistné události. Oznámením pojistné události má za následek zmocnění pojistitele pojištěnou osobou, aby škodnou událost projednala a zjišťovala v souvislosti se šetřením, např. údaje o zdravotním stavu nebo o příčině smrti poškozeného.

Pojišťovny nejsou povinny k náhradě veškeré škody, kterou jejich klient, resp. pojištěný škůdce způsobil. Každá z pojišťoven si tyto výluky, tj. stanovení podmínek, za kterých nevzniká pojišťovně povinnost poskytnout pojistné plnění, stanovují v pojistných podmínkách, jež jsou součástí každé smlouvy.

Změnou v zákoně o pojistné smlouvě je úprava rozsahu regresu a zvýšení odpovědnosti pojištěného za své jednání pod vlivem alkoholu. Jestliže pojištěný způsobí škodu pod vlivem alkoholu či omamných a psychotropních látek, pojistitel vyplatí třetí osobě pojistné plnění do výše limitu pojištění. Na základě této skutečnosti vzniká pojistiteli právo na úhradu vyplaceného plnění vůči pojištěnému. Změnou je skutečnost, že postačí k uplatnění regresu, byla-li způsobená škoda ovlivněna třeba jen požitím alkoholu či omamných a psychotropních látek na rozdíl od předchozí úpravy, kde se vyžadovalo k uplatnění regresu, aby škoda byla způsobená následkem požití alkoholu.

Zcela nově oproti úpravě obsažené v občanském zákoníku týkající se pojistné smlouvy, zákon o pojistné smlouvě upravuje v ustanovení § 44 odst. 4 možnost pojistitele nabídnout poškozenému jednorázové **odškodné ve formě jednorázové výplaty budoucích nároků** namísto opakujícího se plnění, jako je tomu u nároku poškozených (pozůstalých) na náhradu nákladů na výživu pozůstalých. Po dohodě na výplatu jednorázového odškodnění budoucích nároků zaniká nárok pozůstalých na výplatu opakujícího se plnění v budoucnu. Touto výplatou na základě dohody jsou vyrovnány veškeré vzniklé, jakož i budoucí nároky.¹⁶⁵

Občanský zákoník zakotvuje v ustanovení § 449a taktéž uzavřít písemnou dohodu na odškodnění budoucích nároků, jako možnost úplného a konečného vypořádání mezi oprávněným a povinným. Možnost

¹⁶⁵ HULVA, T., Právní úprava pojistné smlouvy dle zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě (zvláštní ustanovení) - 1. část, *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 16, s. 587

jednorázového odškodnění se týká náhrad: ztrátu na výděлку po dobu pracovní neschopnosti a po skončení pracovní neschopnosti, ztráta na důchodu, náklady na výživu pozůstalých, účelně vynaložené náklady spojené s léčením a přiměřené náklady spojené s pohřbem.

Úprava obsažená v občanském zákoníku má mírné odlišnosti od úpravy v zákoně o pojistné smlouvě. V zákoně o pojistné smlouvě může pojistitel přijít s touto dohodou, a je zcela na jeho uvážení, zda tuto možnost nabídne, a popřípadě za jakých podmínek. Osobě oprávněné k plnění nevzniká žádný právní nárok na uzavření dohody o jednorázovém odškodnění. Výše jednorázového odškodnění se vypočítává pomocí pojistně matematických metod oproti občanskému zákoníku, kde způsob výpočtu výše plnění není stanoven a zřejmě bude ponecháno na dohodě stran.

Na základě zákona o pojistné smlouvě bude vždy na zvážení pojišťovny, zda nabídne poškozeným tuto možnost a vždy bude volit, co je pro pojišťovnu výhodnější. Výhodou uzavření dohody k výplatě jednorázového odškodnění budoucích nároků bude především snížení nákladů v souvislosti s pravidelným vyplácením opakujícího se plnění, vyplacení jednorázového odškodnění bude ve většině případů nižší než pravidelná výplata v součtu všech výplat a také pojišťovny po vyplacení plnění se zbavují povinnosti vytvoření rezervy, která by sloužila k hrazení pravidelných částek. Problematické bude především určení částky pro nezaopatřené dítě, které má právo na náhradu nákladů na výživu, jelikož není do budoucna jisté, v jakém časovém období bude výdělečně činné. Pojišťovny proto budou vždy řádně zvažovat, kdy se jim tato možnost vyplatí a kdy bude pro ně naopak výhodnější poskytovat pravidelné plnění.

6. ZÁVĚR

Podstatou této diplomové práce bylo celkové vymezení a charakterizování jednotlivých nároků pozůstalých osob. Diplomová práce je kompilací dosavadní zpracované problematiky právní doktrínou obohacena o vlastní odůvodněné názory a úvahy de lege ferenda. Pro lepší pochopení relevantních pojmů bylo využito značné množství judikatury.

Problematiku institutu náhrady škody pozůstalým jsem pojala z širšího hlediska, než jen odškodňování pozůstalých osob z titulu náhrady škody z odpovědnosti za škodu, kde jsem vzala ještě v úvahu satisfakci z titulu ochrany osobnosti, jistou spojitost a možnou kumulaci těchto nároků. Zpracovat jsem neopomněla ani nároky obsažené v předpisech pracovního práva a odškodňování podle zákona o pojistné smlouvě.

Z provedeného podrobného rozboru jednotlivých nároků na náhradu škody a komparace s předcházející právní úpravou spolu se současnou úpravou a právními normami mezi sebou jsem dospěla k následujícím závěrům:

Jako velký nedostatek spatřuji v právní úpravě jednorázového odškodnění v ustanovení § 444 odst. 3 občanském zákoníku, které stanovuje fixní částky pro vymezený okruh pozůstalých osob. K této úpravě zaujímám kritický postoj, jelikož cena ztráty blízké osoby je vždy individuální a nelze paušálně zákonem určit cenu za zmařený lidský život. V určitých případech zákonem stanovená výše odškodnění může představovat zbytečně vysokou neodůvodněnou částku pro pozůstalého, který neměl žádný vztah k usmrcené osobě, vyjma vztahu příbuzenského, či vztahu blízkého. V převážných případech částka jednorázového odškodnění bude žalostně nízká, zde bych poukázala na úpravu tohoto institutu v členských zemích Evropské Unie. Náš stát, jako člen Evropské Unie, měl by v této oblasti následovat členské země a úprava výše jednorázového odškodnění by měla být navýšena a odpovídat evropským standardům.

Ačkoliv Ústavní soud ve svém nálezu doplnil možnost žádat náhradu nemajetkové újmy v penězích z titulu ochrany osobnosti, jestliže poskytnuté jednorázové odškodnění není dostatečné v důsledku mimořádné ztráty a tím i možnost prisouzení vyššího odškodného kumulací nároků, myslím si, že tato dvojnásobná možnost odškodnění může v praxi působit pro osoby, práva neznalé, značnou komplikaci a jistý zmatek.

Dle úvahy *de lege ferenda* bych řešení viděla v zachování částek, které představují určitou právní jistotu pozůstalých osob, které by bylo třeba navýšit na minimální přijatelnou výši s určenou minimální hranicí plnění. Určení konečné výše částky odškodného by bylo na volné úvaze soudu po prozkoumání konkrétních okolností každého případu zvlášť.

Diskutabilní je i úprava obsažená v novém občanském zákoníku, kde jsou již fixní částky jednorázového odškodnění odstraněny, což může představovat pro pozůstalé osoby minimální právní jistotu a velké riziko při odhadu rozsahu „svých útrap“ nemajetkové újmy. Rizikovost odhadu výše odškodného spatřuji především z procesního hlediska. S novým přijatým občanským zákoníkem by byla potřeba změnit koncepci o soudních náhradách a soudních poplatcích a stanovit tak fixní částku na místo odvozování výše náhrady z výše žalované částky.

Po komparaci občanského zákoníku se zákoníkem práce shledávám podstatný problém v kolizi těchto úprav v oblasti jednorázového odškodnění. S pozitivním přístupem vítám úpravu obsaženou v zákoníku práce, co se týče úpravy určení výše částek s minimální hranicí rozsahu plnění, pominu-li výši odškodného. Pozornost zaměřuji také k rozdílnému okruhu oprávněných osob, kde z mého pohledu by bylo perspektivou učinit novelou sjednocení rozdílností v zákonících.

V neposlední řadě cílem diplomové práce bylo vymezení pojmu škoda a odpovědnost za škodu. Po provedeném rozboru jsem dospěla k zjištění, že pojem škoda není ve všech právních odvětvích stejně pojímán a nemá jasnou koncepci. V občanském zákoníku je úplná absence definování tohoto pojmu. Pojem škoda je vykládán za pomoci doktríny a judikatury jako majetková újma ve sféře poškozeného vyjádřitelná v penězích. Definici pokládám zcela za nedostatečnou a

teoreticky chybně pojatou, a proto radikální koncepční změnu bych uvítala s extenzivním pojetím obsahující i nemateriální újmu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

1. Monografie

- BALÁK, František, Věra KORECKÁ a Petr VOJTEK. *Občanský zákoník*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-426-0
- BĚLINA, Miroslav. ET AL. *Zákoník práce: Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-317-2
- BĚLINA, Miroslav. ET. AL. *Pracovní právo: 4. doplněné a přepracované vydání*. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-186-4
- BIČOVSKÝ a HOLUB. *Náhrada škody podle občanského, obchodního, pracovního a správního práva: podle právního stavu k 1. 1. 1995*. Praha: Linde Praha a. s., 1995. ISBN 8085647532
- DOLEŽÍLEK, Jiří. *Přehled judikatury ve věcech pracovněprávních. Náhrada škody*. Praha: ASPI a. s., 2006. ISBN 80-7357-152-8.
- ELIÁŠ, Karel. ET AL. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář, 1. svazek § 1-487*. Praha: Linde Praha a.s., 2008. ISBN 978-80-7201-687-7
- FIALA, Josef a Milan KINDL. ET AL. *Občanský zákoník. Komentář: I. díl*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009. ISBN 978-80-7357-395-9
- FIALA, Josef a Milan KINDL. et al. *Občanské právo hmotné*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-228-8
- HENDRYCH, Dušan. ET AL. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1
- HRADEC, Milan. *Pojištění odpovědnosti za škodu: obecná část*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2001.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1
- KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2003. ISBN 80-86432-55-6
- KUHN, Z., BOBEK, M., POLČÁK, R., *Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*, Praha: Auditorium, 2006, ISBN: 80-903786-0-9

- MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4
- PAUKNEROVÁ, Monika a Michal TOMÁŠEK. *Nové jevy v právu na počátku 21. století: IV. Proměny soukromého práva*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2009. ISBN 978-80-246-1687-2.
- POKORNÝ, Milan a Josef HOCHMAN. *Odpovědnost za škodu v právu občanském a pracovním: praktická příručka*. 3. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2008. Praha: Linde Praha, a.s., 2008. ISBN 978-80-7201-722-5
- PLECITYÝ, Vladimír, Josef VRABEC a Josef SALAČ. *Základy občanského práva*. 2009. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7380-145-8.
- ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK. Et al. *Občanské právo hmotné 1*. 5. vydání 2009. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. ISBN 978-80-7353-468-0.
- ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK. et. al. *Občanské právo hmotné 2*. 5. vydání. 2009. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. ISBN 978-80-7357-466-6
- VOJTEK, Petr. *Přehled judikatury ve věcech náhrady škody*. 2006. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2006. ISBN 80-7357-194-S.
- VRCHA, Pavel. *Civilní judikatura: výběr aktuálních rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu České republiky*. 2. vydání. Praha: Praha Linde a.s., 2005. ISBN 80-7201-542-7

2. Odborné články

- CILÍNKOVÁ, M., KUBOŇ, D., Odškodnění při usmrcení osoby blízké. *Bulletin advokacie*. 2004, roč. 2004, č. 10, s. 30-35. DOI: ISSN 1210-6348
- DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T., Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy, *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 15, s. 562-567. DOI: ISSN 1210-6410
- ELIÁŠ, K., Jak hradit škodu?, *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 7, s. 258-260, ISSN 1210-6410
- FORMÁNKOVÁ, V., Ochrana osobnosti a náhrady škody, Ústavněprávní aspekty náhrady škody a imateriální újmy na zdraví. *Zdravotnictví a právo*, 2008, roč. 12, č. 3-4, s. 17-19. DOI: ISSN 1211-6432

- HOLUB, M., Jednorázové odškodnění při usmrcení podle novely občanského zákoníku (zák. č. 47/2004 Sb.), *Bulletin advokacie*, 2004, roč. 2004, č. 6, s. 46-51. DOI: ISSN 1210- 6348
- HULVA, T., Právní úprava pojistné smlouvy dle zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě (zvláštní ustanovení)- 1. část, *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 16, s. 582-591. DOI: ISSN 1210-6410
- HULVA, T., Právní úprava pojistné smlouvy dle zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě (zvláštní ustanovení)- 2. část, *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 17, s. 629-633. DOI: ISSN 1210-6410
- MACH, J., Vztah odškodnění dle § 444 odst. 3 občanského zákoníku a satisfakce dle § 13 odstavce 2 občanského zákoníku v případě úmrtí blízké osoby. *Zdravotnictví a právo*, 2005, roč. 9, č. 8, s. 2-5. DOI: ISSN 1211-6432
- MIKYSKA, M., Náhrada škody újmy na zdraví podle návrhu nového občanského zákoníku-krok kupředu nebo zpět?, *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 22, s. 826-830. DOI: ISSN 1210-6410
- NERADOVÁ, V., Uplatnění nároku na ochranu osobnosti s požadavkem náhrady nemateriální újmy v penězích, *Právní rozhledy*, 2011, č. 5, roč. 19, s. 180-183. DOI: ISSN 1210-6410
- NERADOVÁ, V., Zamyšlení nad otázkou zohlednění „plynutí času“ při uplatnění nároků z titulu ochrany osobnosti, *Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 10 s. 362-364, DOI: ISSN 1210-6410
- NOVOTNÁ, H., K několika problémům na cestě k úrazovému pojištění, *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 9, s. 333-336. DOI: ISSN 1210-6410
- PELIKÁNOVÁ, I., Odpovědnost za škodu- trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku, *Bulletin advokacie*, 2011, roč. 2011, č. 3 s. 15-17. DOI: ISSN 1210-6410
- PETR, B., Ušlý zisk, vývoj právní úpravy a aktuální problémy spojené s hledáním mezí v rozhodovací činnosti soudů, *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 15, s. 573- 576. DOI: ISSN 1210-6410
- RYŠKA, M., Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti, *Právní rozhledy*, 2009, roč. 17, č. 16, s. 591-593. DOI: ISSN 1210-6410
- SVEJKOVSKÝ, J., Náhrada škody- závazky z deliktu, *Bulletin advokacie*, 2011, roč. 2011, č. 5, str. 34-37. DOI: ISSN 1210- 6348
- SVOBODA, Karel. Absolutní objektivní odpovědnost za škodu. Existuje vůbec? *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 23, s. 864-867, DOI: ISSN 1210-6410
- TOMANČÁKOVÁ, B., Kolikrát ještě budeme diskutovat kolik za lidské utrpení?, *Právní rozhledy*, 2009, roč. 17, č. 3, s. 99-102. DOI: ISSN 1210-6410
- VOJTEK, P., Přehled rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, která nebyla v roce 2007 schválena k publikaci ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, *Soudní rozhledy*, 2008, roč. 2008, č. 2, s. 41-46, DOI: ISSN 1211-4405

- VOJTEK, P., Odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění, včetně nároků pozůstalých. *Zdravotnictví a právo*, 2008, roč. 12, č. 3-4, s. 10-13. DOI: ISSN 1211-6432
- ZIMA, Petr. Nervový šok a sekundární oběti. *Právní rozhledy*. 2008, roč. 16, č. 6, s. 216-219. DOI: ISSN 1210-6410
- ŽDÁREK, R., Ochrana osobnosti a náhrady škody, Civilní odpovědnost při poskytování zdravotní péče. *Zdravotnictví a právo*, 2008, roč. 12, č. 3-4, s. 7-9. DOI: ISSN 1211-6432

3. Právní předpisy a důvodové zprávy

- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- zákona č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník
- zákon č. 946/1811 Sb., Obecný zákoník občanský
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce
- zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců
- zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě
- zákon č. 94/1963Sb., o rodině
- zákon č.458/2011 Sb., o změně zákonů související se zřízením jednoho inkasního místa a dalších změnách daňových a pojistných zákonů
- zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění
- zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění
- zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání
- zákon č. 168/1999Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů
- zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem
- zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- důvodová zpráva k zákonu č. 37/2004 Sb. ,o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů (zákon o pojistné smlouvě)

- důvodová zpráva k návrhu zákona č. 266/2006 sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců
 - důvodová zpráva z května 2011 k návrhu občanského zákoníku
-
- důvodová zpráva k zákonu č. 47/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

4. Soudní rozhodnutí

Nálezy a usnesení Ústavního soudu

- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 18/01
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 3. 2000, sp. zn. II. ÚS 517/99
- Nález pléna Ústavního soudu ČR ze dne 4. 5. 2005, publikovaný pod č. 265/2005 Sb.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 3. 2008, publikovaný pod č. 116/2008 Sb.
- Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 20. 5. 2002, sp. zn. IV. ÚS 315/01
- Odlišné stanovisko soudců Balíka a Výborného k nálezu Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04.
- Odlišné stanovisko soudkyně Wagnerové k nálezu Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04

Rozhodnutí Nejvyššího soudu

- Rozsudek NS ČSR ze dne 5. 2. 1924, sp. zn. Rv II 782/23
- Rozsudek NS ČSR ze dne 6. 8. 1924, sp. zn. Rv I 1048/24
- Rozsudek NS ČSR ze dne 9. 12. 1924, sp. zn. Rv I 1468/24

- Rozsudek NS ČSR ze dne 12. 1. 1928, sp. zn. Rv I 767/27
- Rozsudek NS ČSR ze dne 13. 9. 1928, sp. zn. Rv I 2024/27
- Rozsudek NS ČSR ze dne 22. 2. 1929, sp. zn. Rv II 549/28
- Závěry občanskoprávního kolegia NS ČSSR ze dne 6. 3. 1963, sp. zn. 1 Cp 42/62 (R 32/1963)

- Rozsudek NS ČSSR ze dne 30. 5. 1967, sp. zn. 4 Tz 38/67
- Zhodnocení NS ČSSR ze dne 22. 2. 1967, sp. zn. Pls 3/6 (R III/67, s. 253)
- Rozsudek NS ČR ze dne 24. 9. 1968, sp. zn. 3 Cz 36/68 (R 3/1969 civ.)
- Rozsudku NS ČSR ze dne 29. 3. 1970, sp. zn. 3 Cz 11/70 n
- Stanovisko NS ČSSR ze dne 18. 11. 1970, sp. zn. Cpj 87/70 (R 55/1971)
- Rozsudek NS ČSR ze dne 21. 10. 1971 sp. zn. 6 To 33/71
- Rozsudek NS SSR ze dne 26. 2. 1974, sp. zn. 4 Cz 3/74
- Rozsudek NS ČSR ze dne 30. 11. 1978, sp. zn. 5 Cz 54/78 (R 29/1980 civ.)
- Rozsudek NS SSR ze dne 6. 8. 1981 sp. zn. 7 Tz 70/81, (R 53/1983 tr.)
- Rozsudek NS ČR ze dne 27. 9. 1990, sp. zn. 1 Cz 59/90
- Rozsudek NS ČR ze dne 31. 1. 1996, sp. zn. II Odon 15/96 (PR 4/1996 s. 169)

- Rozsudek NS ČR ze dne 11. 6. 2001, sp. zn. 28 Cdo 931/2002
- Rozsudek NS ČR ze dne 21. 6. 2001, sp. zn. 21 Cdo 1490/2000
- Usnesení NS ČR ze dne 29. 1. 2003, sp. zn. 25 Cdo 273/2002
- Rozsudek NS ČR ze dne 20. 2. 2003, sp. zn. 25 Cdo 986/2001
- Rozsudek NS ČR ze dne 25. 3. 2003, sp. zn. 29 Odo 379/2001
- Rozsudek NS ČR ze dne 23. 4. 2003, sp. zn. 25 Cdo 78/2002
- Rozsudek NS ČR ze dne 25. 9. 2003 sp. zn. 30 Cdo 1542/2003
- Rozsudek NS ČR ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. 21 Cdo 890/2003 (R 98/2006)
- Rozsudek NS ČR ze dne 30. 11. 2004, sp. zn. 25 Cdo 1875/2003
- Rozsudek NS ČR ze dne 28. 2. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1678/2004
- Rozsudek NS ČR ze dne 28. 6. 2007 sp. zn. 30 Cdo 1522/2007

- Rozsudek NS ČR ze dne 12. 11. 2008, sp. zn. 31 Cdo 3161/2008.
- Rozsudek NS ČR ze dne 15. 12. 2009, sp. zn. 25 Cdo 4694/2007
- Rozsudek NS ČR ze dne 8. 4. 2010, sp. zn. 21_Cdo 1084/2009
- Rozsudek NS ČR ze dne 19. 10. 2010, sp. zn. 25 Cdo 2456/2008

Rozhodnutí Vrchních soudů

- Rozsudek VS v Praze ze dne 6. 9. 1995, sp. zn. 6 Cdo 127/94 (R 35/1996)
- Rozsudek VS v Praze ze dne 20. 7. 1999 č. j. 2 Co 96/99-38.
- Rozsudek VS v Olomouci ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 1 Co 63/2003

Rozhodnutí krajských a městských soudů

- Rozsudek MěS v Praze z 10. 5. 1960, sp. zn. 11 Co 79/60
- Rozsudek KS v Brně z 22. 7. 1969, sp. zn. 7 Co 233/69
- Rozsudek KS v Brně ze dne 22. 4. 1976, sp. zn. 18 Co 79/76 (R 44/1978)
- Rozsudek MěS v Bratislavě ze dne 12. 4. 1989, sp. zn. 12 Co 53/89 (R 37/1990).
- Rozsudek KS v Českých Budějovicích - pobočka v Táboře ze dne 15. 11. 2005, sp. zn. 14 To 290/2005 (R 12/2007)
- Rozsudek KS v Českých Budějovicích ze dne 15. 3. 1999 č. j. C 2/99-24

5. Elektronické zdroje

- Beck-online právní informační systém dostupný (pro přihlášené) z:
<http://www.beck-online.cz/o-beck-online/>
- Oficiální internetová stránka European Group on Tort Law, PETL, dostupná z: <http://www.egtl.org/Principles/index.htm> [ke dni 1. 12. 2011].
- VLASÁK, M., Náhrada nemajetkové újmy v Principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku, dostupné z:

[http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33489v42933-nahrada-nemajetkove-ujmy-v-principech-evropskeho-deliktneho-pr/?search_query=%20\\$type=12](http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33489v42933-nahrada-nemajetkove-ujmy-v-principech-evropskeho-deliktneho-pr/?search_query=%20$type=12) [ke dni 1. 12. 2011].

- K teorii adekvátnosti příčinné souvislosti, dostupné z:
http://www.profipravo.cz/index.php?page=article&id_category=11&id_article=254991&csum=d73d63d7 [ke dni 10. 12. 2011].
- Návrh nového občanského zákoníku, dostupný z:
<http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Obcansky%20zakonik%202011%20PS.pdf> [ke dni 16. 2. 2012].
- Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, dostupná z:
http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf [ke dni 16. 2. 2012].
- Oficiální internetová stránka Ministerstva práce a sociálních věcí, dostupná z:
<http://www.mpsv.cz/cs/> [ke dni 19. 3. 2012].
- Oficiální internetové stránky veřejné správy, dostupné z:
<http://portal.gov.cz/portal/obcan/> [ke dni 20. 3. 2012].

RESUME

The topic of my master thesis is “Compensation Damage for the Bereaved“. Nowadays this is often one of the most discussed topics, either by laic as well as by professionals of the field. It is a very sensitive topic and should therefore be an objective stance and not be emotionally seduce to the subjective evaluation, which is encouraged in connection with tragic events.

The work is devided into six chapters including an introduction and a conclusion. The introduction presents a short description of each chapter and conveys the goal of my work.

The purpose of the first chapter is to analyze relevant terms such as damage and liability for damage. Both terms are interrelated and “damage“ is one of the assumptions of the liability. The liability for damage can’t exist without the damage because damage is one of its prerequisites. The combination of the three basic assumptions; offenses, damage, and the causal link between the damage and unlawful conduct, is a condition of liability for damage.

The second chapter is fundamental and it is devoted to particular claims from the liability for damage for the bereaved. The claims are derived from the Civil Code. The first claim is for a reimbursement of purposeful medical treatment expenses. These costs belong even if the injured person dies. The second claim is a reimbursement of reasonable funeral expenses which includes: the purchase of a monument, travelling expenses to the burial, a purchase of mourning for the closest relatives, and in some cases, even the organization of a funeral reception for the guests. The other claim is the right for replacement costs for the maintenance of survivor. The last claim from liability for damage is a one-time compensation in the form of a fixed amount.

All of the mentioned claims are based primarily on liability for damage, however, the compensation for the survivors of the deceased due to protection of personality should not be neglected.

Further, I deal with the relationship between the one-time compensation under the provision § 444/3 of the Civil Code and the reasonable financial satisfaction under the provision § 13/2 of the Civil Code in terms of possible cumulation of claims.

The third chapter contains a description of compensation legislation, starting with a short excursion into the history and development of this institute. The analysis of regulation begins with the Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) Civil Code from 1811. The gradual development of regulation of individual codes is compared in terms of claims in question de lege lata as defined in chapter two. Closing the chapter is devoted to a comparison of the planned new Civil Code and current applicable law.

The Civil Code is not the only one that has particular claims from compensation damage. The other important code is the Labor Code, which is based on the principle of specialty in a relation to the Civil Code. Compensation from Labor Code belongs to the employees who have died due to injury or disease related to work performance. These claims are almost the same as in the Civil Code, with only several exceptions. In addition, the last part of the work is devoted to the insurance law.

The information used in my thesis is mainly obtained from the judicial decisions of the Supreme Court and the Constitutional Court of the Czech Republic.

Based on some of the survivors claims, the comparison of the between the legal regulation de lege lata, selected judicial decisions, and an analysis of questions concerning my topic, I have come to the following conclusions:

First of all, the one-time compensation under the provision § 444/3 as a fixed amount, should be removed and replaced by an amount with a determined minimum limit. Additionally, a court should be the subject to calculate a final amount after an investigation of all the circumstances in each case.

Secondly, damage in the Civil Code should be determined by law as a material damage and also non-material damage as mental injury. Most of the European countries have this conception in their legal systems, and such, our country, as a member of EU, should tend to go this way as well.